

Hi
2864

AFKD

2864

KÖZIGAZGATÁSUNK

ÉS A

MAGYAR NEMZETISÉG.

BUDAPEST

KIADJA RÁTH MÓR.

1874.

Ráth Mór kiadása:

Budapesti szemle, 1873. teljes folyam, A m. t. akadémia megbízásából szerkeszti GYULAI PÁL. Ara 12 frt.

Tartalma: I. szám. I. A történelmi vizsgálatról. Salamon Ferencztől. — II. Marc Antonio Raimondi és iskolája. Pulszky Ferencztől. — III. A magyar nyelvújítás és tévedései. Imre Sándortól. — IV. Hugo Victor legújabb munkája (L'anné terrible). Szász Károlytól. — V. Néhány pillantás a természeti tudományok haladására. (I.) Brassai Sámuelről. — VI. Timur és udvara. Vámbéry Ármintől. — VII. A föld-osztó párt Angliában. Arany Lászlótól. — VIII. Költemények. Testhalom (elbeszélés). Arany Jánostól. — Könnyű bucsú. Lévy Józseftől. — IX. Belényesi Gábor órája. (Beszély kelet nélkül.) Átdolgozás a Cornhill Magazin után. — X. A nemzeti színház szervezetéről. (I.) Paulay Edéttől. — XI. Képző-művészeti szemle. Keleti Gusztávtól. — XII. Újabb magyar regények. Gyulai Páltól. — XIII. Az alpok közt. — XIV. Értesítő.

2. szám. I. Róma a középkorban. (I.) Danielik Jánostól. — II. Az állam és az egyház Észak-Amerikában. Adler Ignácztól. — III. Harmadik Napoleon politikája. Leroy Beaulieu után C. Gy. — IV. Néhány pillantás a természeti tudományok haladására. (II.) Brassai Sámuelről. — V. Néhány hét a váradi börtönben. A. L. — VI. Egy nap a japáni színházban. Sz. A. — VII. Költemények. A jó szív csudát tesz. Erdélyi Jánostól. — A báj-virág. (Göthe balladája.) Szász Károlytól. — VIII. Faust új fordítása. — m. — IX. A nemzeti színház szervezetéről. Paulay Edéttől. — X. Lessing. Bodnár Zsigmondtól. — XI. Nemzetgazdasági szemle. K. — XII. Értesítő.

3. szám. I. Wesselényi Ferencz nádor összeesküvése. Pauler Gyulától. — II. A kereskedelmi politika legújabb fordulata. Matlekovics Sándortól. — III. Az ég szerkezetéről. Proctor R. után J. B. — IV. Grote Aristoteles. Az Edinb. Review után Baráth Ferencz. — V. Az Arthur-mondakörből. Tennyson idylljei: I. Helén. — II. Ginevra. Szász Károlytól. — Helytörténeti monographiák. Ferenczy-től. — VII. Képzőművészeti szemle. Keleti Gusztávtól. — VIII. Az állatok álmokországáról. H. J. — IX. Értesítő.

4. szám. I. Róma a középkorban. (II.) Danielik Jánostól. — II. Amerika déli államai a háború óta. Az Edinb. Review után Steiner Zsigmondtól. — III. Az erdélyi hódoltság és végvárai. Szilágyi Sándortól. — IV. Az erdő befolyása az éghajlatra. Hunfalvy Jánostól. — V. A schweiczi alkotmány új terve. Duvergier de Hauanne után a. l. — Költemények. Kóbor Tamás. — (Tam O' Shanter.) Burns után Arany Jánostól. — Jó tanácsok. Lévy Józseftől. — VII. A tragédia és komédia között. Névy Lászlótól. — VIII. Junius emlékezete. Hegedűs Sándortól. — IX. Az angol törvények a szegényekről. György Endrétől. — X. Értesítő.

5. szám. I. A Ganzul románcz-kör. György Vilmostól. — II. Marco Polo és könyve. Sám Lajostól. — III. A cholera. Imre Józseftől. — A kisebb-ségek képviselője. Schiller Zsigmondtól. — V. Bret Harte beszélyei. I. Idyll Vörös Odvon. II. Az Ordító tanya szerencséje. III. A ferblíházi száműzöttek. Belényesi Gábortól. — VI. Költemények. Akkor és most. Gyulai Páltól. Milton Elveszett paradicsomából. János Gusztávtól. — VII. Az 1626-iki pozsonyi béke után. Garády-tól. — VIII. Sardou és Feuillet. Etienne után y. — IX. Értesítő.

6. szám. I. Walter Scott. Carlyle után Baráth Ferencz. — II. Bisticci Vespasiano Janus Pannoniusról és György kalocsai érsekről. Pulszky Ferencztől. — III. Az angol munkás-osztály helyzete. Szathmáry Györgytől. — IV. Az általános mechanikai alapelvek fejlődési története. (I.) König Gyulától. — V. Darien. (Egy lap Macaulay Anglia történetéből.) Szász Károlytól. — VI. Költemények. Elmerülök. (1849.) Lévy Józseftől. A halász. (Göthe balladája.) Szász Károlytól. — VII. Bécs és a világtárlat 1873-ban. (I.) Finály Henrik-től. — VIII. Nemzeti színház: Szigligeti és újabb színművei. Gyulai Páltól. — IX. Thierry posthumus műve. A Revue de deux Mondes után H. S. — X. A régi zsidó világ és egyéni szabadság eszméje. Freysinger Lajostól. — XI. Értesítő.

2864

KÖZIGAZGATÁSUNK

ÉS A

MAGYAR NEMZETISÉG.

BUDAPEST

KIADJA RÁTH MÓR.

2003 Máj

I.

Egy conservatív államférfiu körülbelül egy évvel ez előtt azt mondotta az országgyűlés képviselőházában tartott beszédében, hogy »közigazgatásunk ázsiai állapotban van.«

A ház mindkét pártja, jobb és bal oldal zajos helyesléssel fogadta e szavakat.

E zajos helyeslés méltán meglephetett minden gondolkodó embert. Nem b. Sennyei Pál nyilatkozatának tartalma miatt. Határozottan tultott ugyan, de van benne igazság is, s ez az igazság ugy lett volna helyesen formulázva, ha azt mondotta volna, hogy közigazgatásunk a magyar nemzet érdekeinek meg nem felelő.

De bármily alakban ítélte is el közigazgatásunkat, mégis csak el volt az ítélve s ezzel hogy fér össze már most a képviselőház tetszése?

Mert a dolog egyszerűen így áll:

A nemzet érezte a közigazgatás rendezésének szükségét. De a közigazgatás rendezése alatt lényegileg a megyék rendezését értette. Az országos pártok, bár mily eltérők voltak is a nézetek a dolog részleteire s a törvényhatóságok hatáskörének vagy helyesebben jogkörének meghatározására nézve, egyben mégis egyetértettek, abban t. i., hogy a megyei intézvény fenntartandó, hogy azt a »parlamentáris kormányformával« összhangzásba kell hozni, hogy a megye vagy az önkormányzat a törvényhatóságokban az egyedüli eszköz,

hogy Magyarországon a szabadság, a rend, a jog és jólét uralkodjék, hogy a megye nélkül Magyarország romba dől és elvész. Ez oly politikai axioma volt, melynek igaz voltán, — legalább hangosan nem mert kételkedni senki.

Ezen hangulat uralkodott az országgyűlés mindkét házában, mindkét pártjában, s midőn a törvényhozás 1870-ben megállapította a közigazgatás szervezetét, azt ezen hangulattal összhangzólag tette s a közigazgatási középhatóság az önkormányzati joggal felruházott megye lett, s a municipalismus fényes diadalt ült; az országgyűlés pedig, a kormányval együtt büszkeséggel tekintett művére, melyben a legellentétebbeknek állított tényezők összhangba hozatalát, a legnehezebb problema szerencsés és bölcs megoldását látta.

S ime, két évvel később, 1872-ben, miután a municipális törvény végre lett hajtva, föllép egy férfi, s a képviselőház színe előtt azt mondja, hogy közigazgatásunk ázsiai állapotban van.

Várhatta-e valaki, hogy ily előzmények után zajos helyeslés fogja követni szavait?

Mert mire vonatkozhatott b. Sennyei Pál szigorú ítélete? Közigazgatásunk alaki részére, a szervezetre? De hisz közigazgatásunk szervezete a legszebb, legmagasztosabb elvre, az önkormányzat elvére van fektetve. Az önkormányzat fejlettségét irigylik Angliától és az északamerikai egyesült államoktól a fejletlenebb államok liberalis államférfiai; ez az ideál, mely felé törekszik a nyugoteurópai civilizált államok fejlődése. Azért, hol a közigazgatás szervezete az önkormányzat elvére van fektetve, lehet-e állítani, hogy ott a közigazgatásnak ázsiai jellege van?

De b. Sennyei Pál nyilatkozata talán a közigazgatási szervezet működésére vonatkozott; annyit jelentett talán, hogy nálunk az önkormányzat ázsiai állapotokat idézett elő a közigazgatás terén?

Ebben az esetben is csak a törvényhozás van elítélve, mert közigazgatásunk szomorú állapota, az eredmény után itélve, csak onnan eredhet, hogy a törvényhozás a közigazgatás szervezésénél alapos tanulmány nélkül járt el s oly elemekre s tényezőkre bízta a fontos állami ügyek valósítását, melyek erre nem képesek.

Mért tapsolt tehát a képviselőház?

Vagy talán más elemekből volt alkotva az országgyűlés képviselőháza, mint 1870-ben, mikor a törvényhatóságok rendezését tárgyalta? Nem. Kevés kivétellel majdnem ugyanazon személyek ültek ott, kik 1870-ben.

Vagy talán azóta megváltoztak a képviselőház nézetei a megyére vonatkozólag? Nem. A képviselőház akkor is csak oly erős municipalista volt, mint 1870-ben.

Akár hogy fordítsuk a dolgot, a képviselőház tetszése, melylyel b. Sennyei Pál idézett szavait fogadta, meglepő jelenség, mely egyet mutat tisztán és világosan, s ez a rettentő homály és fogalomzavar, mely nálunk a közigazgatás dolgában uralkodik. Érti az ember, hogy itt rettentő űr tátong az elmékben, ok és okozat, cél és eszköz között.

Mindenki érzi és tudja, hogy közigazgatásunk a lehető legziláltabb, rendezett államhoz nem méltó állapotban van; de okát elfogulatlanul kutatni, vagy épen kimondani alig van bátorsága valakinek. Azt tudja mindenki, hogy a rendes közigazgatás jótéteményeit nélkülözzük s hogy létesítése egyike legégetőbb szükségleteinknek, egyike legfontosabb céljainknak, de a

célra vezető eszközt elfogulatlanul keresni, megnevezni alig van bátorsága valakinek, mert attól fél, hogy valamely kedves előítéletébe fog ütközni.

Ily sajátzerű dispositió mellett aztán megtörténhetik a legmeglepőbb dolog is. Megtörténhetik, hogy ugyanazon testület, mikor az általános közigazgatási calamitás befolyása alatt áll, megtapsolja azt, a ki hangulatának ez irányban erőteljes kifejezést ad s azt mondja, hogy »közigazgatásunk ázsiai állapotban van,« s egyidejűleg megtapsolja azt is, a ki a municipium iránti kegyeletének ad kifejezést, azt mondván: hogy Magyarországon a jó közigazgatás biztosítéka a megye.

Hogy a rossz közigazgatás és a megye, mint okozat és ok szorosán függnek egybe, hogy a silány eredmény csak a gépezet célszerűtlen s tökéletlen voltának tulajdonítható, arra alig gondolt valaki. Ha valaki azt mondaná, hogy a posztó, mely bizonyos gyárból kikerül, rossz és hasznavehetetlen, s mégis azt állítaná, hogy az a gyár jó, mindenki kinevetné. De ha egy testület komolyan megtapsolja azt, a ki azt mondja, hogy közigazgatásunk rossz s megtapsolja azt is, a ki azt mondja, hogy nálunk a jó közigazgatás biztosítéka a megye, az fel sem tűnik senkinek.

Hogy a fogalomzavar, az elfogultság, mely nem engedte, hogy a törvényhozás a közigazgatás szervezésénél a közigazgatás céljaiból s az ország tényleges viszonyaiból induljon ki, nem lehetett szülője oly szervezetnek, melynek működése az ország érdekeinek megfelelően, az nagyon természetes. A fogalomzavarhoz, mely a közigazgatás mai szervezetét szülte, csak egy fogható s az a zavar, mely a gyakorlatban a közigazgatás terén uralkodik.

S a baj napról napra növekszik, az elégedetlenség és panasz általános, a biztosság és rend hiánya folytán az emberek rosszul kezdik magokat ebben az államban érezni, vannak, kik kétségbe esnek jövőnk felett s nem hiszik, hogy mi magunk, saját erőnkkel képesek legyünk rendet csinálni az országban.

Ez az állapot naponta nemcsak ezer meg ezer érdeket sért, hanem komolyan fenyegeti állami létünket is. A mely állam nem képes megalkotni az állam céljainak valószínűsítésére alkalmas szervezetet, s azon áldozatokért, melyeket az állampolgárok az állam fenntartására vagyomban és vérben hoznak, nem képes megadni a rendet s a fejlődés biztosítékait, az kiöli polgáraiból a bizalmat és ragaszkodást maga iránt, az ily államnak el kell enyészni.

Nekünk már nincsen sok veszíteni való időnk. A magyar állam decompositiója gyorsan halad előre. Ha e végzetes processust még fel akarjuk tartóztatni, tennünk kell késedelem nélkül s a közigazgatási szervezet meg kell változtatnunk s az ország viszonyaihoz és szükségleteihez alkalmaznunk.

A pénzügyi calamitáson kívül alig van az országnak nagyobb baja a közigazgatási calamitásnál. Megérdemli tehát, hogy vele foglalkozzunk. A fogalomzavar idézte elő a bajt s csak a fogalmak tisztázása hátríthatja el. Életkérdés tehát ránk nézve elfogulatlanul és higgadtan foglalkozni közigazgatásunk állapotával s átalakításának kérdésével.

II.

Oly országban, mint a miénk, melyben eddigelé nem jelent meg a közigazgatásról egyetlen egy, a mai tudomány színvonalán álló eredeti munka sem, melyben a közigazgatás elméletének elhanyagolása teljesen megfelel a közigazgatási gyakorlat szomorú állapotának, melyben a közigazgatást még a törvényhozás sem ismerte el külön szakmának, hanem a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvényben azon nevezetes nézetét adta át a történelemnek, hogy az olyan dolog, a mihez mindenki érthet; azt hiszem, nem lesz fölösleges mindenekelőtt azt hozni tisztába, mi hát tulajdonképen az az annyiszor emlegetett közigazgatás?

Nem szándékom tankönyvet vagy hosszadalmas száraz deductiókat írni, de midőn a közigazgatásról van szó, lehetetlen mellőzni az államot, a személyi élet e legmagasabb, legimpozánsabb formáját, melynek egyik leghatalmasabb functiója a közigazgatás.

Az állam valóban a személyi élet legmagasabb formája. Ez foglal össze nagy területeken elszórt milliókat közös öntudattá, közös, nagy célokban összefort egységgé, öntudatosan akaró és cselekvő személyiséggé. Az élet minden egyéb formája szűk és tökéletlen, mert az ember lényegének csupán egy vagy több momentumát, de nem az egészet foglalja magában, az állam azonban az

emberi természetből eredő célok összesége s teljessége, az emberi nagy célok valósításának egyedüli eszköze.

Az állam maga is és pedig a legmagasabb személyiség. Magasabb természete abban nyilvánul, hogy míg az egyes emberben az emberi természet egyes momentumai határozatlan s fejletlen alakban vannak meg, addig az államban önálló, nagy organizmusok alakjában jelennek meg.

Igy az egyes ember énje nem áll külön tőle; az állam énje az állam fejében van megtestesülve. Az egyes ember akaratának nincs külön organuma; az állam akarata ama nagyszerű organizmusban nyilvánul, melyet törvényhozásnak nevezünk. Az emberi tettek sincs külön organuma, de az állam cselekvésének eszköze ismét egy másik nagyszerű organismus, melyet közigazgatásnak nevezünk.

Az állam cselekvése tehát a közigazgatás! A közigazgatásnak azonban több ága van azon célok szerint, melyek az állam lényegéből folynak.

Az államnak ép úgy van gazdasági élete, mint az egyesnek. Nem nélkülözheti az anyagi fennállás feltételeit; vannak bevételei és kiadásai s kezelésük az állam életbevágó érdekét képezi. Az állam igazgatásának egyik lényeges ága tehát az állam pénzügye.

De az állam egyszersmind önálló egyénekből is áll. Együttélésük legelső feltétele kétségkívül az, hogy az egyiknek sérthetlensége a másik cselekvése ellen meg legyen óva. Az egyes életkörének férthetlensége mások tettei ellenében — a jog.

A jog fenntartására s biztosítására az egyes nem képes; ezt csak az állam teheti. A jog biztosítása egy másik nagy functiója az állam igazgatásának, a közigazgatás ezen ága az igazságszolgáltatás.

De az állam pénzügye és igazságszolgáltatása nem meríti ki az állam feladatait s az állam tevékenységének egy nagy tere van még hátra.

Az állam polgáira s magára az államra nézve nem elég, hogy az egyes életkörének sérthetlensége biztosítva legyen. A jog biztosságának hiánya, vagyis oly állapot, hogy az egyik zavaró vagy romboló hatást gyakorolhatna a másik existenciájára a nélkül, hogy az állam képes volna neki elégtételt szolgáltatni, kétségkívül nagy akadálya volna az emberi fejlődésnek. De valamint ez nem egyedüli akadálya az emberi fejlődésnek, úgy elhárítása sem az egyedüli s legfőbb jótétemény, melyben az állam polgárait részesítheti.

Az államban élő egyesek, ugyanis a reális élet viszonyai között, fejlődni és gyarapodni törekszenek, mindenki a maga útján s a maga módja szerint s azon irányban, melyet minden egyesnek családi viszonyai, társadalmi állása s foglalkozása, egyéni hajlamai stb. kitűztek. A fejlődés és gyarapodás az ember rendeltetése, előmozdítása az állam célja s érdeke is. Azt ma már tudja mindenki, hogy az állampolgárok fejlettségének mértéke, mértéke magának az állam fejlettségének.

De az egyesek fejlődését és gyarapodását ezer meg ezer akadály hátráltatja, melyeket az egyes saját erejével elhárítani nem képes; van az egyesek fejlődését előmozdító ezer meg ezer tényező, melyet az egyes saját erejével létesíteni képtelen.

Ezen feladat megoldására egyedül az emberi közösség legmagasabb formája, az állam hatalma képes, s az állam azon tevékenysége, mely az egyéni fejlődés általános feltételeinek letesítésére s a fejlődés akadályainak elhárítására van irányozva az államigazgatás

harmadik nagy functiója, a szorosabb értelemben vett közigazgatás, mely ezen fejtegetés tulajdonképeni tárgyát képezi.

Ez az a tér, melyen az állam egész hatalmával, imponáns nagyságában jelenik meg előttünk.

A közigazgatás számlálja meg a népet s tanulmányozza összes viszonyaiban, gondoskodik a közegészség általános feltételeiről, megelőzi intézkedéseivel a járvány pusztításait s eltávolítani igyekszik a közegészségre kártékony hatású állapotokat, figyelmében részesíti ezen szempontból az iskolát, az emberek lakásait s az ipar telepeit, felügyelet alá veszi a gyógyászatot mint szakmát s a vele hivatásszerűen foglalkozó egyéneket, orvosokról gondoskodik a szegények számára, kórházakat, tébolydákat, szülőházakat, dajkaintézeteket, a siketek és némák számára intézeteket állít fel. A közigazgatás küzd az elemekkel, hogy megóvja az egyest kártékony behatásuktól s megalkotja a tűzrendészetet, szabályozza a vízjogot, támogatja a biztosítás ügyét; a közlekedés akadályait elhárítja vizen és szárazon, utakat, csatornákat épít, folyókat szabályoz, a hajózást rendezi, befoly a közgazdasági élet minden viszonyaira, a földmivelés, ipar és kereskedelem fejlesztését s felvirágzását különös gondoskodás tárgyává teszi. Az emberi nyomort s okait tanulmányozza s megalkotja a szegénységügyet, ápolgatja a szegény gyermekeket, gondoskodik a lelenczekről, az árvák ápolásáról s neveléséről s foglalkozik a társadalmi élet minden jelenségeivel. Gondoskodik a közbiztosság fenntartásáról, a közrend és csend biztosításáról, a közerkölcsiséget sértő, életet és egészséget veszélyeztető, az uti, vízi, tűzi, építészeti mezei, erdészeti, vadászati, halászati, rendészet szabályaiba ütköző tények megakadályozásáról s megfenyí-

téséről. Gondoskodik az ember szellemi tehetségének kifejlesztéséről, iskolákat épít a népnek, a legalsóbb osztályoknak az elemi ismeretek, a felsőbbeknek a szakismeretek megszerzésére, szabályozza az iskolák szervezetét s használatuk módját, szóval bele nyúl az emberi élet minden viszonyaiba, melyeket egyenként előszámlálni lehetetlen, de sokoldalú, nagyszerű tevékenységnek mindenütt egy a célja. egyengetni az utját, elhárítani akadályait az egyes fejlődésének és gyarapodásának, körülvenni őt a fejlődés általános feltételeivel, hogy mind az egyesnek s így az egyesnek erőteljes fejlődése annál könnyebb, gyorsabb és biztosabb legyen.

Ez a közigazgatás s azon feladatok, melyeket fent csak felületesen érintettem, közösök minden állam közigazgatásával. De a magyar állam közigazgatásának van egy külön feladata, mely sajátos viszonyainak kifolyása, s ez a magyar állam consolidatiója.

Hazánkban tehát a közigazgatásnak két fő feladata van. Az egyik az egyéni fejlődés előmozdítása s biztosítása, a másik, a magyar állam consolidatiója.

III.

A kinek a közigazgatásról s céljairól ily tiszta fogalma van, ha különben eszejárása egészséges és gyakorlati, annak szükségkép az a gondolat fog elméjében felmerülni: hogy a közigazgatás nagy céljai mily eszközzel valósíthatók.

Ez a közigazgatás szervezésének egyszerű alapeszméje, s az államférfiu, a ki a szervezéssel foglalkozik nem tesz egyebet, mint igyekszik megalkotni a megfelelő gépezetet a közigazgatás céljai valósítására.

Ennek a gépezetnek az a sajátosága van, hogy az egyedüli anyag, melyből alkotható, az ember. A gépésznek a természet adott, s állandó anyagai állnak rendelkezésére, melyek egyforma törvények szerint léteznek mindenütt, s ha nem találja itt, megtalálja a forgalom közvetítésével amott. De a szervező államférfiu kizárólag és szigoruan egy bizonyos államban található emberekre van utalva, ez az egyedüli anyag, melyből a gépet készítheti, ez az egyedüli erő, melylyel hajthatja.

A ki tehát gépezetet akar alkotni, szervezetet akar adni egy országnak az állam céljainak valósítására, annak alaposan kell ismerni a népet, mely azt az országot lakja. A ki ezen ismeret híjjával van, az az ország viszonyainak és érdekeinek megfelelő szervezetet nem fog alkotni soha.

A közigazgatás szervezetének két alapformája van. Az egyik az állam kormánya, a másik az önkormányzat.

A kormány képviseli az állam egységét, az általános nagy állami feladatokat, az állam minden részére kiterjedő tevékenységet, s ezen tevékenységnek egységes irányt ad, részint az által, hogy akaratát saját közegei által hajtattja végre, részint az által, hogy megakadályozza, hogy a nem saját közegei által közvetített közigazgatás az övével ellenkező irányban vezettessék.

Az önkormányzat a szabadság elvét képviseli a közigazgatásban az által, hogy az állam megengedi, hogy egyes polgárai nemcsak a törvények alkotásában, hanem az állam tevékenységében is részt vegyenek. Az önkormányzat a megye, county, departement stb. község, testületek, egyletek alakjában, a közigazgatás helyi jellegű feladatainak valószínűsítésére van ugyan hivatva, de mégis nagyszerű nyilvánulása az ember magasabb erkölcsi természetének, az emberi szabadságnak, midőn az egyes annyira át van hatva az általános akarattól, hogy képes maga irányában végrehajtó organuma lenni az általános akaratnak. Az önkormányzat a szabadság a közigazgatásban, az önkormányzat a szabad közigazgatás.

A közigazgatás e két alapformája között azonban a határ az életben nincsen megállapítva, de sőt a küzdelem ma is foly közöttük, s az egyik államban az egyik, a másikban a másik foglal el több tért. Sőt azt sem lehet mondani, hogy a kor általános iránya ma kizárólag az egyiknek vagy a másiknak kedvezne. Franciaországban például a szellemek az önkormányzat körének tágítását kívánják; ellenben Angolországban az irány határozottan központosító, s az önkormányzat köre napról-napra szűkül.

Azonban a közigazgatás két alapformája közül egyik se nyelheti el a másikat, s mindkettő egyformán

lényeges és szükségképi. Az önkormányzat semmiféle formája sem volna képes az állam egységes nagy actióját pótolni; de másrészt nincs a kormánynak oly szervezete, mely az állam megszámlálhatlan apró helyi viszonyait teljesen áthatni s az önkormányzatot pótolni képes volna. Az állam egysége s a szabad közigazgatás között folytatott küzdelem kimenetele normális viszonyok között soha sem lehet az, hogy valamelyik közülök teljesen megsemmisüljön, hanem az, hogy a kettő között az adott viszonyok alapján az állam céljainak megfelelő viszony létesíttessék. Azért, ha Franciaországban az önkormányzat körét akarják tágítani akkor, mikor Angolországban a központosításnak az eddiginél nagyobb mértékét akarják behozni, ennek nincs más értelme mint az, hogy érzik mind a két államban, hogy az állam szervezete az állam feladatainak meg nem felelő, s valószínűsítésüket teljesen nem biztosítja; Franciaországban azért, mert a kormányra, az állam tulságosan centralizált szervezeténél fogva annyi és oly feladatok megoldása van bízva, melyre az természeténél fogva nem lehet képes; Angolországban azért, mert az önkormányzat oly feladatokra is kiterjedt, melyeknek megoldása csak az állam egésze képes s melyeknek valószínűsítése azon esetre, ha a kormánytól elvonatnak, merőben lehetetlen.

Minden közigazgatási szervezetnek az a célja, hogy a közigazgatás feladatainak valószínűsítése biztosítva legyen, s azért a ki szervez, annak a rendelkezésére álló erőket úgy kell csoportosítani, az egyes tényezők között úgy kell felosztani a közigazgatás feladatait, hogy mindegyiknek csak annyi feladat jusson, a mennyinek megoldására képes. A szervezőnek tehát gondosan kell megvizsgálni az adott tényezőket, lelkiismeretesen megmérni erkölcsi és szellemi erejüket, s ha ezt

tette, ne rakjon egyikre se oly terhet, melyet az el nem bir. S épen ez az elv az, melyet a világ minden doctri-nárje szem elöl szokott téveszteni a szervezés kérdé-seinél.

Vannak nemzetek, melyeknek egyes tagjai általá-ban az önállóság, kitartás, szívósság s tevékenység na-gyobb mértékét, mint faji tulajdonságot hozzák magok-kal a világra. Az ily emberek minél kevesebbet várnak mástól; önmagukban biznak, s csak önmaguktól re-ménylnek. Az ily emberek nagy tevékenységet fognak kifejteni, s nagy eredményeket fognak felmu-tatni a szellemi, anyagi és politikai élet minden terén; az ily nemzet műveltsége, gazdagsága nagy, társa-dalmi fejlettsége bámulatos lesz. Az ily emberek, ha egyletet, községet, megyét alkotnak, annyi erőt visz-nek bele az önkormányzat minden formájába, hogy több feladat megoldására lesz képes, s inkább fogja nélkülözhetni az államot, mint ott, hol az egyesek a fejlettség alacsonyabb fokán állanak.

Hogy az a nemzet, melynek közéletében ily im-pozáns erő nyilvánul, bámulatra és irigylésre méltó, s hogy az ily nemzetnek lelkesült bámulói akadnak, az ellen nem lehet kifogása senkinek. De, hogy akadnak emberek, a kik az intézményeket, melyekben az ily nagy nemzetek fejlettsége, érettsége, szabadsága nyil-vánul, önmagukban s a nemzet életétől elvontan bá-mulják, nekik önálló értéket tulajdonítanak, s életbe-léptetésüket más viszonyok között élő nemzetekre nézve is üdvöseknek tartják, ezt csak az illetőknek rendki-vüli korlátoltsága magyarázza meg. Ezek az emberek nem tudják, hogy minden intézmény csak a forma, melyben valamely nemzet egyes tagjainak az állami feladatok valósításá-

ra irányzott tevékenysége nyilvánul. Az intézmény maga nem működik soha, hanem mindig az egyesek, a kikben az intézmény megtestesül; az intézmény functiója nem egyéb az egyesek functióinak össze-ségénél.

Ugyanazon intézmény tehát, a szerint, a mint va-lamely nemzet egyes tagjai alkalmasak a közigazgatás feladatai valósítására vagy nem, egy országban lehet a rend és jólét előmozdítója, a másikban a zavar és ha-nyatlás kuforrása. Senni sem bizonyítja ezt fényeseb-ben, mint Anglia és Magyarország összehasonlítása. Az angol község és county rendszeres szabályozottság te-kintetében annyira mögötte áll az újabb törvények által szabályozott magyar községnek és megyének, hogy a ki különben nem ismeri, nem hinné el, hogy ez az a hires angol önkormányzat, s az igazhitű táblabíró öz-szecsapná a kezét s azt mondaná, hogy milyen bolond és szolga nemzet az, mely ily intézményeket önkor-mányzatnak tud tartani; pedig Angolország az önkor-mányzat tökéletlenebb formái mellett az önkormányzat és a rend hazája, Magyarországon pedig tökéletesebb formák mellett, a képviselőház bizonyosága szerint, a közigazgatás ázsiai állapotban van. Az intézmé-nyeknek tehát nincs absolut értékük. Minden intézmény annyit ér, a mennyit azok az emberek érnek, a kik benne mű-ködni hivatva vannak.

Mindezekből azonban nem következik az, hogy az állami étellel járó intézmények érték tekintetében tel-jesen közönyösek. Az emberiség ideálja a szabadság és az államtudomány, mely helyesen fogta föl az állam természetét, nem tűzhet ki neki más czélt az emberi fej-

ködés előmozdításánál, vagy más szóval, a szabadság feltételeinek létesítésénél azon formákat fogja ideálul felállítani, melyek a szabadság lényegének megfelelnek.

Egészen más annak az álláspontja, a ki egy ország közigazgatási szervezését tüzte ki magának feladatúl. A szervező célja, melyet elérni akar az, hogy a közigazgatás feladatainak valósítása biztosítva legyen. Neki nem lehet várni, míg nemzete teljesen megéri a szabadság ideáljának valósítására, de még annyit sem lehet várnia, hogy nemzete elérje a fejlettség azon fokát, melyen valamely más előre haladott nemzet áll; neki tenni kell gyorsan a jelenben, égető bajokat kell elhárítania, égető szükségleteket kell kielégítenie s e célra csak azon erők állnak rendelkezésére, melyeket nemzetében talál. Ha e nemzet fejletlen, s a szervező látja, hogy még nem képes az önkormányzat utján annyi feladat megoldására, mint más fejlettebb nemzetek, kevesebb feladatot fog bizni az önkormányzatra hivatott körökre s csak annyit, a mennyi erejüknek megfelel.

A kik az abstract liberalismus szempontjából tekintik a dolgokat, talán nem fogják helyeselni eljárását; de a ki elfogulatlanúl s tárgyilagosan tekinti az ily állam viszonyait, az be fogja látni, hogy a közigazgatás fontos feladatainak valósítása csak ily módon biztosítható.

A mint egy ország közigazgatási szervezete olyan, hogy valamely tényezőnek több közigazgatási feladat jut, mint a mennyit elbir, annak szükségképi következménye az, hogy a mi erején túl van, azt nem is teljesíti, egyszerűen azért, mert arra nem képes. Ennek további következménye az, hogy igen sok fontos állami feladat hanyagoltatik el, a rendetlenség, zavar terjed s az állam megszűnik azt nyújtani polgárainak,

a mi a szabadság fejlődésének alapfeltétele, az egyéni fejlődés és jólét biztosítékait, s azok, a kik azt hiszik, hogy a szabadság valamely formájával, mely nem illik valamely nemzet viszonyaihoz, már magát a szabadságot biztosították, legtöbbet ártanak magának a szabadságnak.

IV.

Igen örülök, hogy valahára kivergődhettem az általánosságokból, szárazak voltak ugyan, de szükségesekek, mert biztos criteriumul fognak szolgálni a magyar törvényhozás szervezési működésének megítélésénél.

Az volna talán most már a legrövidebb eljárás, ha azt mondanám, hogy a törvényhozás a közigazgatás szervezésénél, de különösen a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény alkotásánál az előbbi levelemben érintett elvek egyikét sem tartotta szem előtt s ezzel más tárgyra mennék át.

De azt hiszem, hogy szükséges, s mindenesetre nagyon érdekes lesz egy pillantást vetni a törvényhozás és a nemzet lelki állapotára azon időben, mely a közigazgatás szervezését megelőzte.

Azt lehet mondani, hogy a nemzet soha sem volt oly kevésbé disponálva az ország viszonyainak megfelelő közigazgatási szervezetet alkotni, mint akkor. Ami az ily feladat czélszerű megoldásánál a fődolog: a tárgyilagosság teljesen hiányzott. Nincsen nyoma sem a sajtóban, sem a törvényhozásban, hogy a nemzet érezte volna annak szükségét, hogy tüzetesen, alaposan és elfogulatlanul foglalkozzék a közigazgatás nagy feladataival és tanulmányozza a nemzet kulturai, társadalmi s nemzetiségi viszonyait, hogy képes legyen oly

szervezetet alkotni, mely ezen viszonyoknak megfelelően, de mindezek helyett volt egy oly rakás előítéletünk, illuziónk és phrázisunk, melynek fele is elég lett volna arra, hogy a mienknél tiszszerte erősebb nemzetet is tönkre tegyen.

A leghatalmasabb phrázis, mely korlátlanul uralkodott a nemzet közvéleményében, mely előtt meghajolt a sajtó, a törvényhozás, a kormány, az volt, hogy a megye az alkotmány védbástyája. Bizonyosan valami tüzes megyei szónok szalasztotta ki a száján s talán nem is sejtette, mily nagy hatalommá fog válni e két szó. Csakhamar elterjedt az egész országban, bizonyára azért, mert csak két szó volt, könnyű volt megtartani, valami nagy fejtörést nem igényelt s ha valaki ki-mondta, úgy hangzott, mintha valami nagyon szépet és bölcsét mondott volna. A megyében és a törvényhozásban az ékesszólás, a hírlapokban és röpiratokban az irány szépségével és hatalmával ezt a phrázist variálták, és sikerült is oly tiszteletet és kegyeletet ébreszteni a megye iránt, hogy az teljesen megszűnt a czélszerűség szempontja alá tartozni, mint más emberi dolog, hanem lett belőle valami szent és dicsfényvel körülövezett képzet; a nemzet mult politikai nagyságának, politikai ideáljának megtestesülése, mely előtt a nemzet meghajolt, mint a görögök saját képeket viselő isteneik előtt, egy új cultus, a megyei cultus uralkodott a lelkekben, a megye fölötti discussio ki lett zárva s a ki ellene szólt volna, az először is szellemi reputációját veszítette volna el s azután bizonyára az erkölcsit is. Egy cathegóriába sorozták volna avval, a ki saját édes szülőjére meri emelni szentségtelen kezét. De az elmék itt nem állottak meg. Az állam kezdett háttérbe szorulni a megye előtt s komoly discussió tárgya lett, vajjon mi

több az államban, a megye-e vagy az állam. A felelet végre az lett, hogy a megye az állam kormányának nincs subordinálva, hanem coordinálva. Ezzel a megye rögtön új helyzetbe jutott. Nem alárendelt viszonyban állott többé a kormányval, hanem mint egyenjogú fél. A közigazgatás céljairól, a céloknak megfelelő szervezetről nem is volt szó s a feladat úgy hangzott, hogy a megyét a parlamentaris kormányformával össze kell egyeztetni, hogy egyik a másiknak működését ne akadályozza. A kiegyezés a két fél között csakugyan létrejött s valamint az Ausztria és Magyarország közötti kiegyezés az 1867. XII. törvénycikkben van letéve, úgy a megye s az állam közötti kiegyezés az 1870. XVII. törvénycikkben nyert kifejezést.

Ezt a doctrinát nagy buzgalommal terjesztette a bal oldal, mely a jobb oldali kormányt akarta vele megbuktatni; nem kevesebb előszeretettel mutatott ezen tan iránt az országban létező minden néven nevezendő reactionarius elem, mely a parlamentarismust hitte vele megdönthetni s a kik őszintén hittek ennek a tannak az igazságában, azok a jó emberek voltak, kiknek eszét nem bántotta még semmiféle kritikai viszketeg, a kiknek a legnagyobb képtelenség is imponál, a mint nagy tömegek és nagy zajjal hangoztatják s véreket ontják érte, ha magokéuk fogadták.

Ez volt a legprimitivabb, a legnyersebb felfogás a megyéről. A pusztán negatív, a védelem eszméje benne az uralkodó elem. Ezen felfogásban sejtelve sem nyilvánul valami pozitív feladatnak. A nemzet egy időre visszaesett a 48 előtti idők szellemébe, midőn az ősi nemesi alkotmánynak egy idegen ellenséges hatalom elleni megvédéséből állott az összes politika feladata; a nemzet elfelejtette, hogy alkotmánya meg-

változott, hogy a parlamentaris alkotmányban, mely centralizálta a törvényhozást s a végrehajtást, hogy az állam feladatai megvalósításában annál nagyobb erőt fejthessen ki, oly hatalmat alkotott, mely az övé, mely természeténél fogva intenzív s pozitív irányú tevékenységre van utalva, melynek célja nem más, mint a magyar állam megszilárdítása s regenerációja, a nemzet elfelejtette, hogy nekünk oly közigazgatási organiszmusra van szükségünk, melyben a pozitív feladatok megoldására, nem a védelemre, hanem a tevékenységre van a fő súly fektetve.

Negatív, nyers és reactionarius jellegűnek mondtam a fentebbi felfogást. Evvel egyidejűleg egy másik felfogás érvényesítette magát, mely megint határozottan liberális és pozitív jellegű s ez az, mely az önkormányzat eszméjét vitte be a megyébe. Hogy ez a felfogás, mely már nem a pusztán védelemre, hanem a tevékenységre fekteti a súlyt, magasan áll az előbbi felett, azt nem szükséges bizonyítani.

A ki a megyének az önkormányzatot tűzte ki célul, szép és nemes célt tűzött ki neki s ha ezen eszmét oly emberek képviselték volna, a kik lemondva a megye törvényhatósági jellegéről, — elfogultság nélkül, egyedül nemzetünk fejlettségét s viszonyait tartva szem előtt határozták volna meg az önkormányzat mértékét úgy, hogy a megyei önkormányzatnak csak annyi feladat jusson, a mennyi az állami fejlődés érdekének veszélyeztetése nélkül bizni szabad, sok jót tehettek volna az ország s a szabadság ügyének.

De ezen eszme képviselői nem tudtak kibontakozni a doctrinarismusból és semmi sem jellemzi őket oly találóan, mint az az állítás, hogy mi a »continens angolai« vagyunk.

Ennél már alig képzelhető nagyobb illúzió s még is az az illúzió szolgált nekik kiindulási pontul, jogalapul azon követeléseknél, melyeket az önkormányzat lehető legnagyobb mértékére támasztottak.

Ennél nem lehet nagyobb illúzió a világon, mert nemcsak hogy nem hasonlítunk az angolokhoz, hanem a magyar diametrális ellentéte az angolnak.

Talán nem is kell többet mondani mint azt, hogy az angol tevékeny, a magyar tunya és munkakerülő. Ahhoz értő ember már tudja, hogy e két tulajdonság mit jelent, s képes belőle minden nehézség nélkül konstruálni a két nemzet nemzetgazdászati, társadalmi és állami viszonyait. Ha pozitív adatok nem is állanak rendelkezésére bátran állíthatná, hogy az angol gazdag, a magyar szegény; hogy az angol földművelése példányszertű, ipara az elsők között, kereskedelme kiterjedt, a magyar földművelés pedig a legprimitívebb állapotban, ipara és kereskedelme fejletlen és nagyjából idegenek kezében van; hogy az angol társadalom a nagy nemzeti munka alapján, nagy, hatalmas és öntudatos néposztályokat mutat föl, ellenben a magyar társadalom a nemzetgazdászati viszonyok fejletlensége folytán, bizonyos társadalmi elemeket nem is volt képes kifejteni; hogy az angol államélet normális átalakulása folytonosan és biztosan előrehaladó, organicus, ellenben a magyar államélet majd rohamosan mozog, majd teljesen megakad, mert a mozgató eszmék nem a nemzet organizmusából, saját szerű viszonyaiból vannak véve s azért folytonos convulsiókat és criziseket idéznek elő. De ha még egy pár vonást teszünk azokhoz, melyeket elősoroltunk, ha azt mondjuk, hogy az angol államéletében soha sem indult ki valamely általános tételből, hanem a concret viszonyokból, a magyar

pedig éppen ellenkezőleg; ha tudjuk, hogy az angol megtartja lénye egyensúlyát a legeritikusabb pillanatokban is, ellenben a magyar folytonosan szélsőségek között hánykódik s vagy elbizakodott vagy elcsüggedt; ha tudjuk, hogy az angolon soha sem uralkodik annyira a phantásia, hogy a tényleges viszonyoknál megfelelkezzék, ellenben a magyar folytonosan phantásiája uralma alatt áll és soha sem ismeri valódi helyzetét, a minek következménye aztán az, hogy az angolnak minden reformja egy valódi szükségletet elégít ki, a magyar pedig ezt a legritkább esetben tudja eltalálni, hanem rendszeren ötven évvel vagy hátra marad vagy előre siet; ha mindezeket tudjuk s tudjuk azt is, hogy ha az összehasonlítást valamely éles eszű ember tovább folytatná, mindig új és új ellentéteket fődözne fel az angol és magyar nemzet élete között, akkor valóban csodálkoznunk kell, hogy állhattak komoly, tudományos államférfiak oly sokáig ezen illúzió uralma alatt.

Végül még egy phrázist kell felemlítenem, mely szintén igen jellemző. Nagyon használták s használják még most is s ez az, hogy az önkormányzat lehető legnagyobb mértékét a nemzet géniusa követeli.

Hogy a nemzeti génius alatt nem valami abstract geniust, hanem egyenesen a magyar nemzetiség géniusát értették, azt felteszem azokról, kik a fentebbi tételt elvül használták. Nem is akarok itt vitába elegyedni velök a felett, vajjon a magyar nemzetiség individualitásából organice hajt-e ki az önkormányzat legnagyobb mértéke; tegyük fel, hogy igen, engedjük meg, hogy a magyar ember az önkormányzat gyakorlatára született. De hát csak magyarok laknak-e Magyarországon? Annyira ignorálják a mi doctrinarjeink a legegyszerűbb statistikai adatokat, hogy elfeledik, hogy ebben az ország-

ban hat millió magyar lakik, s hogy e szerint a magyar faj az országban lakó többi népfajjal szemben kisebbségben van? S milyenek ezek a népfajok? Talán meg van bennük a virágzó erős önkormányzat feltétele? Ezt bizonyára nem fogja állítani senki. Az oláhok, ruthenek, tótok, rácok, stb. s általában a szlávok valóban szabad államot nem voltak képesek alkotni sehol s ma is a szolgaságot képviselik Európában. A mi szlávjaink sem tesznek ezen szabály alól kivételt s az oláhokkal együtt annyira hátra vannak az emberi élet minden ágában, annyira hiányzik náluk a szabadság okszerű gyakorlatának minden feltétele, hogy a ki ezen körülményt ignorálni képes, annál absolute hiányzik érzék a reális élet minden viszonyai iránt.

Hogy azok, a kik az ország közigazgatását a nemzeti génus kedvéért s vele összhangzásban akarták szervezni, azt kérdezték volna egymástól, milyen a számarány a magyar elem s az országban lakó többi népfaj között, vagy azt vizsgálták volna, mily kulturai állapotban vannak ezek a népfajok, vagy figyelemre méltatták volna azt a körülményt, vajon a nem magyar népfajok micsoda viszonyban állanak a magyar államhoz s a magyar nemzetiséghez, arról a történelem nem jegyzett fel semmit.

Ime ilyen és ezekhez hasonló száz meg száz előítélet, illúzió és phrazis uralkodott akkor a szellemekben, s fődte el a szemek előtt az ország tényleges viszonyait. Azt a néhány szebb példányt, melyet itt bemutatam, nem azért hoztam elő, hogy a bennök rejlő tévedést részletesen kimutassam, mert ezek hála istennek úgyszólván kezdik már veszíteni hatalmukat s czáfolatukat az élet s közigazgatási calamitásunk vállalta magára, hanem egyedül azért, hogy constataljam, hogy köz-

igazgatásunk szervezésénél, a phantasia sokkal nagyobb szerepet játszott az ország viszonyainak alapos ismereténél, s hogy nem is lehetett valami nagyon meglepő, ha a megállapított közigazgatási szervezet, nem felelt meg az ország tényleges viszonyainak és szükségleteinek.

V.

A municipális törvény alkotása előtt a szervezésel összefüggő sok kérdés még vita tárgya lehetett; nevezetesen az a kérdés is, vajjon a törvényhatóságok alkalmas eszközei lesznek-e a közigazgatás céljainak s bizton várható-e tőlük a közigazgatási feladatok valószínűsítése?

Ez ma már nem tartozik a vitás kérdések közé. Két éve már, hogy az ugynevezett »rendezett« megyék végzik a közigazgatást s azóta a zavar a közigazgatás terén folytonosan növekedőben van s a panasz oly általános s oly egyhangulag nyilvánul ellenség és barát részéről, hogy már a törvényhozás sem zárhatta el magát ezen hangulat befolyása elől s annyira ment, hogy saját művét a legkiméletlenebbül ítélte el.

A ki tehát ma még azt akarná bizonyítani, hogy közigazgatásunk szervezete céljainak nem felel meg, az megbocsáthatlan idővesztegetést követne el s a lehető legmeddőbb munkát végezné a világon.

De a mily fölösleges munka ez, ép oly szükséges és tanulságos kimutatni azt, hogy közigazgatásunk szomorú állapota a mai fenálló szervezet szükségképi következménye.

Midőn a magyar kormány 1867-ben a megyei és városi törvényhatóságokat visszaállította s előbbi hatáskörükbe visszahelyezte, ezen hatáskör oly nagy terjedelmű volt, hogy ahhoz hasonlóval nem dicsekedhetett a világ egyetlen egy önkormányzati joggal fel-

ruházott testülete sem. A magyar kormánynak, kivéve a pénzügyminisztert, az állami közigazgatás kezelésére egyetlen egy közvetlenül tőle függő közeg sem állott rendelkezésére, az állami és helyi közigazgatás feladatainak összesége a megyei és városi törvényhatóságokra lett bízva s ezen fölül a mi hallatlan s a mire példa incs a legfejlettebb s legszabadabb európai államok szervezetében sem, az igazságszolgáltatás nagy fontosságú érdekei is.

Azt tehát nem fogja tagadhatni senki, hogy azon egyeseknek, kikből a megyei és városi törvényhatóságok közönsége állt, nagy terök volt a közszönu tevékenységre; csak rajtuk állott, hogy a közigazgatás minden ága s az igazságszolgáltatás azon része, mely nem a törvényhozás teendői közé tartozik, t. i. a törvényszékek személyzetének összeállítása, kitűnő állapotban legyen. Ebben a törvényhatóságokat nem akadályozta senki s legkevésbé az az ellenséges hatalom, melyre gyanakodólag tekintett minden igazhitű municipalista, a kormány. A kormány rendeletei, vagy is inkább megkeserései, melyeket a törvényhatóságokhoz intézett, annyi tiszteletet, kiméletet, gyöngédséget tanúsítottak, hogy a legharapósabb megye sem kaphatott belé; a kormány a be nem avatkozás elvét oly szigorú következetességgel gyakorolta, hogy már valami országra szóló botránynak kellett történni, hogy passivitásából kilépjen s ilyenkor valamely megyei határozatnak netán bekövetkezett megsemmisítése nagyszabású állami actiónak tekintetett.

A kormánynak egyedüli közege a megyében, a főispánok ugyanazon szellemben jártak el mint a kormány s kevés kivétellel annyira mentek a kiméleteségben s gyöngédségben, hogy jelenlétök által sem

akarták genirozni a megyék közönségeit az önkormányzat magasztos munkájában.

A törvényhatóságok 1872. január első napjáig maradtak ebben az állapotban. Tehát ötödfél évnél több időt hagyott nekik a törvényhozás, hogy az ország közigazgatását rendbehozzák, melyet a törvényhatóságok nézete szerint az elmúlt sanyarú esztendőik kormányai derangiroztak.

A törvényhatóságok ezt az ötödfél évet úgy használták föl, hogy sok közgyűlést tartottak, ezeken a közgyűléseken sok szép beszédet mondtak el az autonomiáról, szabadságról, közigazgatásról, centralisációról és decentralisációról stb. úgy, hogy egyszerre csak azon vette magát észre az ország, hogy egyéni szabadság nincs, a közigazgatás teljesen elhanyagolva, a jogbiztosság megingatva s a mi mindezek helyett meg van, az a törvényeken és törvényes szokáson s a kormány hallgatag beleegyezésén alapuló — anarchia.

Ez a siralmas állapot nem hagyta érintetlenül az ország közvéleményét. A kegyelet a megye iránt változatlanul nagy volt, de a legegyszerűbb ember is érezte, hogy akár hogy van, akár mint van, még sem kellene ennek így lenni. A szigorú bonczoló kritika még távol tartotta magát az »isteni« intézménytől vagy oly szerény, félénk formában nyivánult, hogy ez is csak azt bizonyította, hogy a kegyelet a megye iránt nem csökkent. Mig az előbbi évek programjaiban csak azt olvastuk még, hogy a törvényhatóságok mielőbbi rendezése kívánatos, már 1869—70-ben azt mondotta a sajtó, a képviselőjelölt és képviselő s az egész ország, hogy a hatóságok mi előbbi rendezése »égető szükség.«

A bizalmattanság szavazata rejlett ebben, de valóban nem az intézmény ellen. Az a napnál világosab-

ban állott mindenki előtt, hogy a megyei önkormányzat az egyedüli forma, mely a nemzet géniusának megfelelő, s hogy az rontaná meg teljesen Magyarországot, a ki a megyét megcsönkítaná. Azt a rettenetes zürzavart, mely nem hagyott érintetlenül senkit, természetnek találta mindenki. Uton-utfélen azt hallhatta az ember, hogy hisz ez nem is lehet másként, mikor ma is azok a bizottmányok fungálnak, melyeket 1861-ben csak úgy sietve csináltak össze és sok oda való ember ki van a megyei életből zárva, a ki mint bizottmányi tag vagy tisztviselő hasznos szolgálatokat tehetne, aztán nincs meghatározva a kormány és a megye közti viszony sem, nincs szabatosan körvonalozva a főispán állása sem, a tisztviselő felelősségét is szabályozni kell, a tisztviselőnél bizonyos qualificatióra kell tekinteni, ki kell mondani, hogy a tisztviselő állandóan hivatala székhelyén lakjék, szóval rendezni kell a megyét törvény által és jó lesz minden.

S a nemzet óhajta végre teljesült. A törvényhozás 1870-ben megalkotta a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvényt. Az igaz, hogy már egy évvel előbb, elkeseredett harcz után egy nagy provinciát vesztett el a megye, az igazságszolgáltatást, egy kis beszögellés, az árvaügy kivételével, mely megmaradt neki, de különben kezében maradt a közigazgatás nagy terjedelmű országa avval a gyönyörű joggal, hogy a mit csak az állam tehet polgárai jóléte érdekében, azokat a magas és nemes czélokot, kizárólag a törvényhatóság valósíthassa meg saját területén. Az állam megadta a törvényhatóságoknak a legszebb, legüdvösebb tevékenységre a privilegiumot, átengedte a szabad nekik tevékenység dicsőségét.

Az új törvény tehát meghagyta a törvényhatóságok-

nak az összes közigazgatási teendőket; szabályozta a törvényhatóságok képviselőinek, a bizottságnak összeállítási módját, úgy, hogy biztosítva legyen minden néposztály befolyása, meghatározta a bizottságok jogkörét szabatosan körvonalozta a kormány s törvényhatóság közötti viszonyt, szabályozta a főispán hatáskörét megállapította a megyei közigazgatási szervezet lényeges alkatrészeit, meghatározta a tisztviselők választási módját, határozványokat foglal magában tisztviselők felelősségére vonatkozólag is, szóval mindenféle jó igyekezet mutatkozik a törvényben közigazgatási viszonyaink rendezésére.

1871 végén a törvény végrehajtása is megtörtént s a lapok megírták az obligát vezérczikkeket, a főispánok elmondták az obligát megnyitó beszédeket azon új korszakról, melybe közigazgatásunk a megyék rendezése által lépett. Voltak ugyan, a kik tört szívvel keseregtek a régi megye romjain, de egészben véve a toasztokban reményteljes hangulat nyilvánult. Voltak a kik a rendezésben a megye megifjodását látták, mások ismét a phönix madárhoz hasonlították, mely hamvaiból új életre kel, mások ismét a hernyóhoz, mely ezen formában megszűnik ugyan élni, de a gubót, melylyel magát körülfonta, mint gyönyörű pillangó hagyja el.

Az aranjeuzi szép napok, a restauratiók emótióival, ebédjeivel, nagy beszédjeivel és toasztjaival elmúltak s a közönség, ez a jó naiv lélek, komolyan várta a nagy változást, a dolgok jobbra fordulását a közigazgatás terén. Hite ugyanis oly nagy volt a törvény varázseréjében, hogy meg volt győződve, hogy segítve lesz bajainkon s hogy azon törvényhatóságok, melyek a rendezés előtt anarchiát idéztek elő a közigazgatás

terén, a törvény alapján, rendezés után képesek lesznek a közigazgatás feladatai valószínűsítésére.

Hogy e várakozásában mennyire csalódott az ország, azt tudjuk. Meglehet, hogy néhol véletlenül sikerült egy-egy jó tisztviselőt szerezni, a ki aztán abban a zugban, a hol működni hivatva van, üdvösen működik; de egészben véve közigazgatásunk állapota a rendezés után nem változott s a panasz még hangosabban nyilvánul, mint a rendezés előtt.

S közigazgatásunk állapota nem is változhatott. A törvényhozás a törvényhatóságok rendezésénél egy nagy tanulságos tényt teljesen ignorált s ez a törvényhatóságok ötödfél évi gazdálkodása volt. Azon siralmas állapotról, melybe közigazgatásunkat a törvényhatóságok döntöttek, minden elfogulatlan és tárgyilagosan gondolkodó ember azon következtetést vonta volna, hogy azon elemek, melyek oly gyönyörű hatáskört nyertek, ebben a hatáskörben oly szabadon, akadálytanul működhetnek, s még sem tudtak egyebet produkálni zavarnál és rendetlenség-nél, legalább ily formában absolute képtelenek a közigazgatás fontos feladatai valószínűsítésére, s hogy ezekre az elemekre az állam fontos feladatait, ezen feladatok veszélyeztetése nélkül bizni nem lehet. A törvényhozás ezt nem tette, hanem az igazságszolgáltatás kivételével, ugyanazon feladatokat ugyanazon elemekre bízta, melyek már eddigi működésük folytán ama feladatok valószínűsítésére határozottan képteleneknek bizonyultak.

Nem akarom én evvel azt mondani, hogy a törvényhozásnak más alkalmas elemek is álltak rendelkezésre s hogy ezekre bizhatta volna az önkormányzatot, sőt ellenkezőleg azt állítom, más elemek nincsenek is a törvényhatóságokban azoknál, melyek eddig is befolyást gyakoroltak a közügyekre.

De a törvényhozásnak szem előtt kellett volna tartania azt, hogy a törvénynyel nem fogja megváltoztatni a meglevő elemeket s nem is fog teremthetni újakat, mert az ily átalakulás nem lehet egy törvény műve, hanem csak hosszú nemzetgazdasági és társadalmi fejlődés eredménye; a törvényhozásnak tisztán kellett volna felfogni a helyzetet s ha közigazgatásunk rendezését komolyan akarta, a közigazgatást nem volt szabad oly elemekre bízni, melyeknek alkalmatlan volta e nagy cél valószínűsítésére constatált dolog volt, hanem gondoskodnia kellett volna oly módra, mely nagyobb biztosítékot nyújt az állami feladatok valószínűsítésére. A mint a törvényhozás mindezeket szem előtt tévesztette s a közigazgatást megint csak azokra bízta, a kikre 1872. január 1-ig bízva volt, akkor már előre tudhatta minden félig-meddig logikailag gondolkodó ember, hogy közigazgatásunkban megint csak zavar és rendetlenség fog uralkodni, és pedig azon egyszerű törvénynél fogva, hogy ugyanazon erők, ugyanazon viszonyok között szükségkép ugyanazon hatást idézik elő.

VI.

A törvényhatóság képviselője, az ugynevezett bizottság alakítása nagy vitákat idézett elő a képviselőházban.

A deákpárt a bizottság alakításánál a vagyon és értelmiség befolyását s a magyar nemzetiség érdekeit iparkodott biztosítani. Ez a törvényben némileg sikerült is, s azon kedvezmény, melyben a legtöbb adót fizetők s a szellemi munkával foglalkozó osztályok részesülnek, világosan mutatja a törvény szándékát.

A törvény mindent megtett, a mit törvény csak megtehet, hogy a meglevő s az önkormányzatra nagyobb hivatottsággal bíró elemek ki ne zárathassanak a közügyek intézéséből; de a normális, egészséges társadalmi fejlődés hiányát pótolni nem volt képes, s nem teremthette meg azokat az elemeket, melyeken, más fejlett államokban, az önkormányzat terhe nyugszik.

Társadalmi viszonyaink alapos tanulmányozása s összehasonlítása más nemzetek társadalmi viszonyaival, igen hálás feladat volna. Eredménye nem hizelegne ugyan hiúságunknak, de nagyban mozdíthatná elő az önismeretet.

E feladat méltó megoldása azonban maga egy terjedelmes könyvet igényelne, s én ezeket a sorokat is oly rövidre szabom, a mennyire csak lehet, s nem is foglalkozhatom egyébvel, mint azon tényekkel, melyek-

ben társadalmunk élete az önkormányzat körében nyilvánul.

De mégis egész röviden s felületesen érintenem kell társadalmunk főosztályait, s felkérek minden elfogulatlan embert, vessen rájuk egy pillantást teljes tárgyilagossággal.

Nézzük azt a sok milliányi parasztságot, a mely 25 év előtt még jobbágy volt. Ez az emberi fejlődés oly alacsony fokán áll, hogy hideg borzadály fut végig az ember testén, ha rá gondol. A magyar paraszt ugyan kiválik a többi közül nagyobb önérzete, erkölcsibb jellege által, de nézze meg valaki az oláh, horvát, rác, tót és ruthén parasztot. Várhat-e ezektől a szervező az állam feladatai megoldására irányzott öntudatos, okszerű tevékenységet az önkormányzat terén?

Vagy nézzük meg a mi ugynevezett polgári elemünket, mely tulajdonkép nem-létezése által vonja magára a figyelmet. Mily törpe és satnya ez, más nemzetek polgárságához képest! Nyugat-Európában a polgári elem főtenyező volt a feudalismus megdöntésénél, s azóta azt lehet mondani, hogy a civilizált világ anyagi és szellemi javainak nagyobb része az ő kezébe van letéve, s a miben csak előrehaladt az emberiség az az ő műve. Nálunk a polgári elem nem játszott jelentékeny szerepet soha, nem volt képviselője valamely világtörténelmi törekvésnek, hazánk történetében nincs egy nagyobb actió följegyezve, melyet a polgárság kifejtett volna, hogy valami reformot, társadalmi vagy politikai változást idézzon elő az államban, sohasem formulázott egy nagy elvet s nem fejtett ki actiót, hogy az elvnek érvényt szerezzen, s mig a francia polgári elem az 1789-ki elvek valósításaért folytatott küzdelmében leverte a nemességet s később egész Európát,

nálunk az 1789-ki elveket a nemesség proclamálta a polgári elemnek is 1848-ban. Azóta kétségkívül nagy haladást tett hazánkban a polgári elem is. Kezd lassanként kibontakozni a philisterségből, a munka minden ágában szaporodnak kiváló férfai, befolyása az ország ügyeire növekszik, de másrészt azt is el kell ismerni, hogy ez csak kezdet, hogy nálunk a polgári elem fejletlenségénél, elmaradottságánál fogva távolról sem foglalja el azt a helyet, melyet más nemzetek állami életében a polgári elem évszázadok óta elfoglal, s következőleg ezen fejletlenségénél, gyöngeségénél fogva nem lesz képes az önkormányzat terén sem azon erőt kifejteni, mely által más nemzeteknél a polgári elem annyira kitűnik.

S a nemesség? A nemesség kizárólag kezelte az állam ügyeit 1848-ig s kezeli még most is. De anyagiilag hanyatlik, szellemileg pedig nem gyarapodik. Az a nemesebb, tisztult esprit de corps sem tud benne gyökeret verni, mely a nemesség tekintélyének és befolyásának fentartását nem azért óhajtja csupán, mert osztályérdek, hanem azért, mert egyszersmind a magyar állam érdeke. Ehhez magasabb műveltségre volna szükség a magyar nemességnél, mely fájdalom, teljesen elhanyagolja magát. Azonkívül közvetlen el van foglalva a gazdaságával, kenyérkeresettel s egyéb ismert nemes és nem nemes passiókkal és szórakozásokkal és semmitől sem irtózik úgy, mint a nagy kitartást igénylő komoly, kemény munkától.

A mi pedig Magyarország lakosságának minden osztályát közösen jellemzi, az, hogy mindent az államtól várnak, de az államnak nem akarják megadni a magáét; nálunk az állam iránti köteleességek teljesítése a legutolsó dolog, a törvények tisztelete nem létezik,

az államot megrövidíteni, megcsalni nem is infamans tény, hanem — mint egy szellemdús író nem rég mondotta — a Bach-rendszer alatt öröm volt, most dicsőség.

Hogy ez valóban így van, tudja az egész ország. Kötelességeit az állam iránt nem akarja teljesíteni senki. Sehol sincs oly óriási adóhátralék, mint nálunk; sehol sem kell annyi kényszereszközt, annyi büntetést alkalmazni az állam jövedelmeinek behajtására, mint nálunk.

Ez a jelenség szomorú és aggasztó. Nagy kérdés, vajjon ily egészségtelen és rothadt állapotok között lehet-e remény arra, hogy ezt az államot fenntartsuk. De a mi még aggasztóbb jelenség az előbbinél is, az, hogy a nemzet s irányadó államférfiai nem tanulnak ezen eclatans tényekből semmit, nem vonják belőlök az egyedül helyes következtetéseket, hanem ma is azt hiszik, hogy oly elemek, melyek nem tisztelik a törvényt, nem akarnak fizetni adót, a hol lehet megrövidítik az államot, szóval, hogy oly elemek, melyek nem teljesítik kötelességüket az állam iránt, hivatva vannak csodákat művelni az önkormányzat terén, hivatva vannak szigorúan végrehajtani a törvényeket, s annyira mennek államférfiaink, hogy az előadott jelenségekből, melyet nem találunk oly nagy mértékben, vagy csak megközelítőleg Európa egyik államában sem, nem azt a következtetést vonják, hogy a mi társadalmi osztályainktól, ha az önkormányzat mai formájában rájuk bizzuk az állami feladatok valósítását, nem várhatunk egyebet, mint hogy zavart és rendetlenséget idézzenek elő a közigazgatásban, hanem ellenkezőleg minél jobban bizonyítja államéletünk minden jelensége, hogy legegyszerűbb polgári kötelességeinknek sem tudunk még eleget tenni, a mi államférfiaink az önkormányzat

annál nagyobb mértékét követelik számunkra; minél gyengébbek vagyunk, annál több terhet akarnak ránk rakni, minél több demoralisációt mutatunk, annál több kötelesség teljesítését várják tőlünk.

Vagy talán ösmerik a mi államférfiaink a törvényhatósági önkormányzat praxisát s szigorú logikával vonják belőle következtetéseiket? Nem. Ezer meg ezer tényt hozhatnak fel a lapok önkormányzatunk praxisából, ezer meg ezer tényt láthatnak saját szemeikkel, nézetök azért még sem változik meg.

S vajjon milyen az a mi önkormányzati praxisunk?

A ki lapokat olvas, minden lapban olvashatta, a ki részt vesz a törvényhatósági életben, közvetlenül tapasztalhatta, hogy a törvényhatóságokban a részvétlenség és közöny a közügyek iránt oly nagy, hogy nagyobb alig lehet. A közgyűlések első napján, midőn valami választás fordul elő, vagy az emberek politikai beszédeket és vitatkozásokat s ez által egy kis mulatságot, szórakozást várnak, még csak megjelenik egy pár bizottsági tag; de a mint a közigazgatási ügyekre kerül a sor, már akkor bizottsági tag nincs a teremben s a tisztviselők közül is csak az van jelen, a ki valami tisztességes ürügy alatt meg nem szökhetett. De a mi államférfiaink mégis komolyan hiszik és állítják, hogy a közigazgatás érdekei legbiztosabban azon elemek kezébe van letéve, melyeket, az eddigi tapasztalatok szerint, ép a közigazgatás érdekel legkevésbé.

De azt fogja talán valaki mondani, hogy nem is lehet követelni a törvényhatósági bizottságoktól, hogy valami nagy előszeretettel foglalkozzanak a közigazgatási ügyekkel. A politikához, a választáshoz mindenki ért, az adminisztratív ügyekhez nem. A politikai kérdések s a tisztviselők választása tehát szükségkép nagyobb

vonzerővel bírnak a nagy közönségre az administratív kérdéseknél. De különben is a közigazgatási ügyek elintézésére ott van a tisztviselő, a kit a törvényhatóság megválasztott, mert föltette róla, hogy ért hozzá; foglalkozék tehát az aprólékos közigazgatási ügyekkel a tisztviselő, a nagy kérdésekkel a megye közönsége. S ha az ember azt kérdezi, hogy melyek hát azok a nagy kérdések, azt mondják: hogy például itt van az önálló magyar jegybank felállítása, bizalmi felirat megszavazása valamely nagy államférfiúnak, nagy elvi jelentőségű beszéde alkalmából, felirat az országgyűléshez a jezsuiták kitiltása, vagy a női- és férfi-kolostorok eltörlése tárgyában stb., ellenben a csekélyebb jelentőségű közigazgatási kérdések közé tartozik a községi erdők feletti felügyelet, valamely útszakasznak vagy hidnak jó karba helyezése, az építészeti rendőrség szigorú gyakorlata, a községi élet s különösen a háztartás szigorú ellenőrzése, az eddigi botrányos visszaélések megszüntetése, stb.

Az igaz, hogy a törvényhatóságok, mint testületek, közvetlenül nem administrálhatnak. A törvényhatóság administratív functióit mindig egyes ember, a megválasztott tisztviselő végzi.

De annyit csak várhat az ember a törvényhatóság közönségétől, hogy kedve és hajlama s egy kis képessége is legyen az általa választott tisztviselő ellenőrzésére.

De mit mondjunk az oly testületről, mely ép oly kérdéseket tart fontosaknak s figyelmére méltóknak, melyeknek elintézésére nem illetékes, ellenben oly kérdésekkel foglalkozni, melyek a törvényhatóság létalapját, melyek illetékességének leglényegesebb alkatrészeit képezik, méltósága alattinak tartja? Mi értelme van a

törvényhatóság közönségének, mely a mint az eddigi gyakorlat mutatja, nem is sejti, miért van a világon s az állami és törvényhatósági közigazgatás kezelésére hivatott közegek ellenőrzésére nem képes? Annyi bizonyos, hogy daczára közigazgatásunk siralmas állapotának, melyet közvetlenül s egyenesen a tisztviselők tudatlansága és hanyagsága idézett elő, nem fordult elő eset, hogy valamely törvényhatóság tisztviselői ellen gyökeres és erélyes intézkedéseket tett volna a közigazgatás állapotának javítása érdekében.

Hogy a tisztviselő állása az ily törvényhatóságokban nagyon kellemes, az nem szenved kétséget. A kormány elől a közönség födi el sűrű felhőréteggel, mint az olympi istenek kedvelt hőseiket a trójai háborúban. A közönség maga pedig elhagyja a tanácskozás termét, a mint a törvényhatósági közigazgatás kérdéseiről van szó.

De azt sem fogja kétségbe vonni senki, hogy ily jelenségek láttára alapos kételyek merülhetnek fel a logikailag gondolkodó ember lelkében arra nézve, vajjon az a testület, melyben ily szellem és gyakorlat uralkodik, mely nem bir érzékkel az érdekek és feladatok fontossága iránt, melyet a közigazgatási ügyek tárgyalása untat s azért nem is foglalkozik velök, szóval, az a testület, mely nem bir criteriummal a közigazgatás megítélésére s képességgel a közigazgatási közegek ellenőrzésére, czélszerűen képes-e gyakorolni azon fontos jogot, melyet a törvényhozás reá ruházott — a tisztviselők választásának jogát?

S itt egy igen érdekes ponthoz értem, a tisztviselőkhöz s a tisztviselők választásához. De arról a következő levélben.

VII.

A megye vagy város közönsége maga közvetlenül nem administrál, hanem minden funkcióját egyesek, az általa választott tisztviselők végzik.

A közigazgatás sorsa tehát valamely törvényhatóságban, nem a közönség jó akaratától, hanem tisztviselőinek képességétől függ.

Azt várná tehát az ember, hogy a törvényhatóságok, a rend és közjó érdekében, csak oly emberekre fogják bízni a közigazgatási teendőket, a kikről meg vannak győződve, hogy a feladatnak megfelelni képesek.

Nézzük tehát az életet, a gyakorlatot a mint van, minden önámítás és szépítés nélkül s vizsgáljuk, milyen az eljárás a tisztviselők választásánál s mennyiben irányadók ezen jog gyakorlatánál a közigazgatás érdekei?

Emlékezzünk csak vissza azokra az időkre, mikor választani kellett a bizottsági tagokat. Minden párt csinált egy listát az »ő embereiből« s az ő embereinek megválasztását törekedett keresztül vinni. A hol megtörtént a választás s valami kevésbé ismert nevet említettek, mindenki azt kérdezte: »a mi emberünk-e?« Nagy volt az öröm, ha igen volt a felelet, levertség, ha nem.

Igy alakult a törvényhatósági bizottság s bármily sokáig tartott valahol ez az alakulási processus, nem emlékszik senki, hogy a tagok választásánál tekintet lett volna a közigazgatás céljaira. Az egyedüli tekintet, s ebből akkor nem is csináltak titkot sehol, párt-érdekkel kevert személyes érdek volt.

S ez különben nagyon természetes is volt. A nagy politika jobban érdekli a közönséget a közigazgatási ügyeknél. Az országos politika szempontjából alakította tehát a bizottságokat. Annyi rutine-ja az ily dolgokban nálunk minden gyermeknek van, hogy tudja, hogy ha a bizottság többsége baloldali, akkor csak baloldali tisztviselőket fog választani, s a hol a tisztikar baloldali, ott ugyan fel se lépjen az a jobboldali képviselő jelölt, mert ott a képviselő is csak baloldali lesz.

Igy tehát, mikor a tisztujtás időpontja közeledett, rendesen mind a két pártnak meg volt a maga listája, az egyikén csupa baloldali, a másikon csupa jobboldali. Tette ezt mindkettő avval az öntudattal, hogy ezt »magasabb szempontok«, ott a »kárhuzatos kiegyezés« megdöntése, itt a »közjogi alap védelme« szigorúan megparancsolják. Azt is érezte mindkét párt, hogy tisztujtásnál tulajdonképp a következő képviselő választások sorsa dől el.

Az egész tisztujtásnak, kivétel nélkül az egész országban, úgy, hogy merem állítani, hogy nem akad ép érzékű ember, a ki ezt nem tapasztalta volna, oly határozottan politikai jellege volt, annyira át volt hatva politikai tekintetektől, hogy a közigazgatás céljairól a tisztujtásoknál sem volt szó. Ezt be kellett venni a kombinációba, mert jó szolgálatokat tett a legutolsó képviselő választásoknál, emezt ismét, mert nagy atyafiság áll a háta mögött, egy harmadikat, mert határozott, tántoríthatat-

lan pártember, egy negyediket, mert ügyes kortes, az ötödiket, a ki elköltötte ősi birtokát, el kellett látni egy kis jövedelemmel, s így ment ez a végtelenig, de a közigazgatás érdekéről komolyan és őszintén a leg-ritkább esetben s csak kevés emelkedettebb s nemesebb gondolkozású emberek körében beszéltek, de a közönséges pártpolitikusok körében a közigazgatás érdekeiről legfeljebb szemfényvesztés okáért volt szó.

Ez volt az eljárás a tisztviselők választásánál s csak a legszerencsésebb véletlennek volt köszönhető, ha valahol a választás a közigazgatás érdekeinek megfelelőleg ütött ki, az öntudatos intenióknak vajmi csekély mértékben volt köszönhető a kedvező eredmény!

Tegye kezét szívére mindenki, a ki részt vett a törvényhatósági életben s mondja meg nem úgy áll-e a dolog, a mint azt itt röviden leirtam? Ha más nem, közigazgatásunk szomorú állapota a legfényesebben bizonyítja azt, hogy a közigazgatás közvetlen vezetői a törvényhatósági tisztviselők, kevés kivétellel, teljességgel nem felelnek meg hivatásuknak; mert hiszen ha a tisztviselőknek legalább nagyobb része félig-meddig megközelítené hivatását, nem következhetett volna be az a leirhatatlan zavar, mely az egész országban uralkodik.

S fájdalom nincs is remény, hogy ebből a siralmas helyzetből egyhamar kibontakozzunk. Ez a helyzet szükségképi következménye a nálunk fennálló közigazgatási szervezetnek, mert nem felel meg a nemzet erkölcsi és társadalmi viszonyainak, mert e szervezet nem egyéb, a nemzet reális viszonyainak és érdekeinek nem ismeréséből eredő nagyszerű s végzetes tévedésnél. Csak a nemzet erkölcsi, társadalmi és politikai állapotának teljes átalakulása lehetne gyógyszer

ennek a nagy calamitásnak, de ez a processus évtizedeket igényel s ezen idő alatt tizszer is tönkre juhatunk viszonyaink ziláltsága, az általános elégedetlenség és bizalmatlanság s az állam összetartó tényezőinek teljes decompositiója következtében.

S még azt sem lehet mondani, hogy ezen aggasztó jelenségek csak kinövések, egészségtelen politikai viszonyainkból eredő pillanatnyi visszaélések, melyeket a municipális törvény lelkiismeretes, szigorú végrehajtásával meg lehetne akadályozni.

A mi történt s a mi folyást történik körülöttünk, a mi miatt panaszkodunk, elégedetlenek vagyunk, az mind teljes összhangzásban van a törvénynyel s a törvényben ezen bajoknak nincs correctivuma.

Nem képzehetek egyszerűbb és világosabb igazságot annál, hogy közigazgatásunk állapota attól függ, vajjon azok a kikre a közigazgatás feladatai bízva vannak, értenek-e a közigazgatáshoz vagy nem. Ha nem értenek hozzá, akkor rossz lesz az ország közigazgatása s ezen a bajon nem segíthet senki; ha többen és alaposabban értenek hozzá, a közigazgatás is jobb lesz s mentül jobban fog szaporodni az értelmes, képzett, lelkiismeretes s a kötelesség érzetétől áthatott tisztviselők száma, annál észrevehetőbben fog javulni közigazgatásunk állapota is.

A mi törvényhozásunk ezen egyszerű igazságot teljesen ignorálta a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény alkotásánál, s ennek a törvénynek egy nevezetes és rendkívül jellemző vonása az, hogy a közigazgatási tisztviselőtől, ki egyedüli eszköze a közigazgatási feladatok valószínűsítésének, nem követeli azt, hogy a közigazgatáshoz értsen, s a közigazga-

tást önálló külön szakmául nem is ismeri el.

Valóban nevezetes és feltűnő jelenség ez. Nem akarok ismétlésekbe esni, de a ki szives volt második levelemet figyelemmel elolvasni, az meggyőződhetett, hogy a közigazgatásban az állam legszebb, leghatalmasabb tevékenysége nyilvánul. Ezt így fogták fel Európa nagy nemzetei s a tárgyhoz méltó nagy irodalmak fejlődtek, különösen Franciaországban és Németországban a közigazgatásról. A közigazgatás tana rendszeres nagy tudományyá lett, mely nélkül a közigazgatás terjedelmes országában nem képes eligazodni senki. Azután meg a nyugot-európai művelt államok oly nagyszerű közigazgatási jogrendszert alkottak az idők folyamában, hogy a pozitív közigazgatási jog ismerete nélkül mozdulni se lehet a gyakorlatban.

Nem akarom állítani, hogy nálunk a közigazgatás tudománya nagy szerepet játszik tudományos irodalmunkban vagy tudományos intézeteinken. Sőt ellenkezőleg. Méltó irodalma a közigazgatásnak hazánkban nincs is s tudományos tanintézeteink nem mutatják nyomát annak, hogy az állam a közigazgatás tudományos művelésére valami nagy súlyt fektetne.

De tagadhatatlan az, hogy a közigazgatási joganyag, mely törvényeinkben, rendeletekben, utasításokban, statutumokban le van téve, már is oly jelentékeny, hogy túlhaladja az igazságszolgáltatásra vonatkozó törvények tömegét s bizonyos, hogy ha a közigazgatás fontos, de most még rendezetlen ágai törvények és utasítások által szabályoztatni fognak, még többszörösen fogják túlhaladni.

Ha tehát a törvényhozás az igazságszolgáltatás közegeitől: bíraktól, jegyzőktől stb. a szakismeretet, a

qualificatiót követeli az igazságszolgáltatás reformjára vonatkozó törvényekben, miért nem követelte ugyanazt a közigazgatási tisztviselőtől? Micsoda raisonja van annak, hogy törvényszéki jegyző csak olyan ember lehet, a ki kitudja mutatni, hogy sikerrel végezte a jogi tanulmányokat, ellenben alispán, szolgabíró lehet minden ember, a ki 22 éves, a magyar állam polgára, se csőd, se bűnvádi kereset, se büntetés alatt nincs, se becstelentető büntettek miatt elítélve nem volt, ha soha életében iskolába nem járt is. Szinte elbódúl az ember feje attól a logikától, mely szerint a törvényhozás az igazságszolgáltatás reformját az által akarja elérni, hogy a bíróságoknál csak oly egyének alkalmaztassanak, a kik a szükséges ismereteket magoknak megszerezték, a közigazgatás reformját ellenben avval hiszi biztosan elérhetni, ha a közigazgatási tisztviselőtől nem kívánja a szükséges ismereteket.

Meglehet, hogy azt fogja mondani valaki, hogy jó közigazgatás képzelhető szakképzett közigazgatási tisztviselő nélkül is, s hogy nekünk nem is kellenek theoreticusok, a kik a könyvből merítik minden bölcseségeket, hanem gyakorlati tisztviselők, kiket az élet nevelt. Lám, ott van Anglia, hol a békebíráktól szintén nem követel az állam szakképzettséget s mégis megvannak az emberek elégedve a közigazgatás állapotával.

Már többször említettem, hogy azok, a kik, a magyar közigazgatásról levén szó, Anglia viszonyait hozzák fel érvül, már ez által világosan elárulják, hogy se az angol, se a magyar viszonyokat nem ismerik.

Az igaz, hogy Angliában, az általános erkölcsi qualificatió kivül a békebírótól más qualificatiót nem követelnek, mint azt, hogy legalább 1000 forint tiszta jövedelme legyen. De Angliában a legutolsó időkig nem

is ismertek ám fizetéses békebirákat, hanem csak olyanokat, a kik az előkelő vagyonos osztályból, a gentryből nevezettek ki s ingyen végezték a békebirósággal járó teendőket.

A mint azonban a változott viszonyok szükségessé tették a fizetéses békebirák felállítását, az 1863-ban e tárgyban hozott törvény már követeli, hogy a kormány békebiróul csak oly egyént nevezhessen ki, a ki legalább öt évi ügyvédi gyakorlatot tud kimutatni.

Egyébiránt a fizetéses békebirák ma még nagyon csekély részét képezik a tényleg működő békebiráknak s nagyobb része, mely a gentry gazdag és előkelő tagjaiból áll, még ma is ingyen végzi teendőit.

De hogy ez a rendszer fenntartható s hogy Angliában nem szakképzett tisztviselők is képesek félig-meddig kielégítőleg kezelni a közigazgatást, annak egy sajátos körülmény az oka.

Az angol jog fejlődését az jellemzi, hogy évszázadok óta nem lett félbeszakítva, sohasem következtek oly nagy átalakulások, melyek szakítottak volna a multtal s egészen új elvek alapján új alakot, új irányt adtak volna az állam intézményeinek; az angol jog fejlődése folyton lépést tartott a nép élete fejlődésével s célja sohasem gyökeres átalakítás, nagy organikus alkotás, hanem a realis életben mutatkozó szükségletek kielégítése volt. Minden reform, melyet az angol törvényhozás létesített, hosszú vitatkozások, küzdelmek eredménye s valamely századok óta fennálló viszony, vagy intézmény némi módosítása volt. A törvény tehát, mely ezen reformot formulázta, már átment a nemzet köztudatába, még mielőtt meghozatott s ehhez még hozzá véve azt, hogy Anglia lassú jogi fejlődése s a viszonyok állandósága időt enged arra, hogy a törvé-

nyek gyökeret verjenek a nemzetben, nagyon természetes, hogy Angliában a törvények ismerete általánosabb, mint másutt, különösen a gentry tagjai között, kiknél a törvény ismerete s a törvény végrehajtása ugyyszólván családi tradíció.

Az angol viszonyoktól egészen elütők a mi viszonyaink. Nálunk a törvényhozás évszázados mulasztások pótlását tűzte ki feladatúl. Nálunk a modern állam alig örökölt valami használható anyagot a rendi államtól. Új, nagy alkotások váltak tehát szükségessé. S mentül szorgalmasabban fog dolgozni a törvényhozás, annál nagyobb lesz a törvények tömege a közigazgatás minden ágában s annál kevésbé fog a köztudat lépést tartani a törvényhozás működésével, annál kevesebb kilátás van arra, hogy dilettánsok végezhesék a közigazgatás teendőit.

A törvények, rendeletek halmaza már ma is oly nagy, hogy áttekintésök meglehetősen nehézséggel jár, a közönség nem szokott hozzájuk, gyökeret nem vertek s tartalmukat is csak kevesen ismerik. Innen származik az a jelenség, hogy a legüdvösebb intézkedések a papíron maradnak, mert még annak tudatába se mentek át, a ki végrehajtásukra hivatva van.

A közigazgatás feladatainak, s a közigazgatásra vonatkozó jogrendszernek alapos ismerete tehát nálunk nem szereshető meg szorgalmas tanulmány nélkül. A ki feladatának a közigazgatás terén meg akar felelni, annak a közigazgatást élete feladatává kell kitűzni, melynek kizárólagosan szentelje minden erejét.

Mentül több ilyen ember fog a közigazgatás terén mint tisztviselő működni, annál jobb lesz hazánkban a közigazgatás; de olyan emberek nélkül sikertelen lesz minden reform, melyet a közigazgatás terén megkísértünk.

S most azt kérdezem, mily intézkedéseket foglal magában a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény, hogy a közigazgatás érdekében oly erők képződését biztosítsa, melyek képességgel bírjanak a közigazgatás czéljai valósítására?

A törvény nemcsak nem foglal magában ily intézkedéseket, hanem egyenesen megakadályozza azt, hogy szaporodjék azoknak a száma, a kikre a jó siker reményével lehetne bizni a közigazgatási teendőket.

Ha a törvény nem ismeri el, hogy a közigazgatás nagy tanulmányt igénylő önálló szakma, akkor természetes, hogy nem is teheti föl, hogy a közigazgatás egy tehetséges embernek kizárólagos életfeladata lehessen. Az ily törvény csak következetes, ha szentesíti a dilettantismust s a közigazgatás terén nem ismer szakembert.

A törvény ezen következetességében annyira ment, hogy egyenesen gondoskodott róla, hogy szakember ne is képződhessék. — A tisztviselő mandatumá hat évig tart. A tisztviselő tehát csak hat évig biztos, hogy hivatalában megmarad s hat év múlva új választás alá esik.

Hogy hat év alatt mennyire változhatnak a viszonyok, azt tudjuk tapasztalásból. A megyében megváltozik a pártok állása, az a párt vagy coteria jutott többségre, melynek ő nem embere, vagy valami új combináció merül fel, valami befolyásos, tekintélyes család fia nőtt fel időközben, meglehet a főispán vagy alispán fia ohajtana azt az állomást elnyerni, talán hogy annál könnyebben sikerüljön képviselővé választatása, s ki tudná mind előszámlálni azokat az eseteket, melyekben »magasabb tekintetek« parancsolják, hogy ez vagy amaz nem igen nagy connexióval bíró tisztviselő áldozatul essék a combinációnak, a mi épen azokon történik meg legkönnyebben, a kik szigorúak, lelkiismerete-

sek s részrehajlatlanok voltak s legkevésbé kedveztek a megyei dolgokban döntő nagyságoknak.

Hogy az ily viszonyok nem igen serkentők, azt meg fogja mindenki engedni. Hogy ily viszonyok között nem igen lesz kedve valakinek élete hivatásául a közigazgatást választani s jövőjét ily ingatag és bizonytalan alapra fektetni, az nagyon természetes. Már most is érzik a törvény hatása. A ki figyelemmel kíséri a dolgokat, az észrevehette, hogy a ki csak szerit ejtheti, ott hagyja a közigazgatást s átmegy a törvénykezéshez. A megyéből tömegesen vándorolnak ki ép azok, a kik hivatta lettek volna arra, hogy a közigazgatással mint külön szakmával hivatásszerűleg foglalkozzanak. Ez pedig a dolog természeténél fogva így fog menni s a megyei közigazgatás oly emberek kezében fog maradni, a kik vagy más célokra akarják a tisztviselői állást fölhasználni, vagy pedig teljességgel nem voltak képesek más biztosabb állást szerezni.

A mostani szervezet tehát olyan, hogy nemcsak hogy nem bír avval a képességgel, hogy a közigazgatás ellátására alkalmas egyének számát szaporítsa, hanem ellenkezőleg úgy van alkotva, hogy az ily egyének számát szükségkép csökkenti s így maga teszi lehetetlenné közigazgatásunk állapotának javulását.

VIII.

Érzem, hogy még nagyon sokat lehetne mondani a fennálló közigazgatási rendszer hiányairól: de érzem azt is, hogy lényegesebbet annál a mit előadtam, nem volnék képes előhozni, nem olyat, mely még jobban bizonyítaná azt, hogy közigazgatásunk mai állapota a fennálló közigazgatási szervezetnek nemcsak szükségképi következménye, de hogy megöli még a reményt is közigazgatásunk jövőjében.

Vannak ugyan, a kik abban a nézetben vannak, hogy ha a kormány nagyobb szigort fejtett volna ki s erős kézzel nyult volna a törvényhatósági életbe, ha gondoskodott volna arról, hogy a tisztviselők részletes utasítások útján nyerjenek úgy szólván oktatást és tájékoztatást a közigazgatásra vonatkozó szabályok végrehajtásában, s nem nézte volna tétlenül közigazgatásunk folytonos súlyedését, sokat tehetett volna a közigazgatás érdekében.

Azt is szemére vetik a kormánynak, hogy a törvényhatóságok ellenőrzésére hivatott közegeit, a főispánokat, nem utasította szigoruan befolyásuk erélyes érvényesítésére, hanem a helyett eltűrte, hogy a főispánok hónapokig se néznek a megye felé, úgy, hogy a kormány tulajdonképen nem is birt annak tudomásával a mi a megyékben történik s így nem is volt képes hű képét birni az ország általános közigazgatási állapotának.

E szemrehányás, fájdalom, nem alaptalan. A kormánynak kétségkívül több gondot kellett volna fordítania a törvényhatóságokra. Nem értem ez alatt azt, hogy a kormánynak kemény szigorral és kiméletlenséggel kellett volna föllépnie a törvényhatóságokkal szemben, hanem azt, hogy arra kellett volna törekednie, hogy folytonos utasításokkal, figyelmeztetéssel pótolja, felébreszsze azt, a mi a törvényhatóságok közönségeiben s végrehajtó közegeiben hiányzott, az öntudatosságot a közigazgatásban. Ezt tennie kellett volna már csak azért is, hogy ne hagyjon próbálatlanul semmi eszközt a közigazgatás javítására, s hogy ha így sem sikerül, legalább azt mondhassa, hogy még a legnemesebb eszközökkel sem volt képes jobb utra vezetni a törvényhatóság apathikus közönségeit.

De annyi bizonyos, hogy ha bár mily erélylyel léptek volna is fel, se a kormány, se a főispánok nem lettek volna képesek közigazgatásunk állapotán javítani. A fennálló közigazgatási szervezet hiányai erősebbek a kormánynál és a főispánoknál s a jövő fogja megmutatni, hogy míg a mai szervezet megmarad, nincs az az államférfiú, nincs az a kormány, nincs az az intézkedés, mely közigazgatásunkat nehéz betegségéből képes volna kigyógyítani.

A fennálló közigazgatási szervezet tehát nem alkalmas eszköze az általános állami feladatok valósfítésának. Nézzük már most, vajjon alkalmas eszköze lehet-e a közigazgatás másik nagy fontosságú céljának, a magyar állam consolidációjának?

A magyar állam consolidációját, minden bővebb indokolás nélkül állítottam azon nagy célok közé, melyeknek megoldására Magyarországon a közigazgatási szervezet hivatva van s tettem ezt azon föltevésben,

hogyan azon kérdés tekintetében, vajjon a magyar állam consolidáltnak tekinthető-e vagy nem, véleménykülönbség nem is lehet.

Azt hiszem, mindenki érzi, hogy mi itt nem élünk valami idylli állapotban s a ki elfogulatlanul veti szemét a magyar államra, nem mellőzheti el figyelmét egy jelenség, mely a magyar államnak szomorú sajátsága s mely uralkodik egész politikai nemzetünkön.

A magyar államban vannak elemek, melyek az államot negálják, melyek az államon kívül eső súlypontok felé gravitálnak, melyek felhasználnak minden eszközt, hogy a magyar állameszme hatalmát gyöngítsék s ez által az állam szétbomlását előidézzék.

Azaz állam, melyben ily jelenségek s oly mérvben fordulnak elő, mint nálunk, nincsen normális állapotban. A magyar állam még nincs consolidálva.

A magyar állam consolidációját kétségkívül nagy mértékben mozdítaná elő az ország rendezett pénzügye, a jó igazságszolgáltatás s a rend a közigazgatás terén; mindez emeli az állam tekintélyét, erkölcsi erejét s a hozzá való ragaszkodást. De a mi viszonyaink között semmi sem pótolhatja az oly közigazgatási organismus nagyszabású, tervszerű működését, melynek minden egyes tagja át van hatva egy nagy politikai alapeszmétől s annak tudatától, hogy az államot képviseli s hivatása megbénítani, ártalmatlanná tenni minden az állam ellen irányzott törekvést s alávetni az államnak az államellenes elemeket.

A magyar állam consolidációja ez irányban egyértelmű előttem a magyar nemzetiség biztosításával s

erősítésével, a magyar nemzetiség érdekeinek érvényesítésével s megóvásával.

S ezt nem valami rajongó nemzetiségi chauvinismus mondatja velem, hanem az ország multjának s jelen helyzetének higgadt, elfogulatlan felfogása s meg vagyok győződve, hogy azok is, kik a magyar nemzetiséghez nem tartoznak, kénytelenek elismerni a kérlelhetetlen logikát, mely hazánk helyzetében és viszonyaiban fekszik.

A magyar államot a magyar faj alapította, ez adott neki intézményeket, ennek tényei képezik történelmét, ennek ereje tartotta össze a különböző népfajokból álló államot s azért csak a magyar faj van hivatva ezen államot továbbra is fenntartani. Csak a magyar elem van hivatva súlypontja lenni a magyar államban lakó kisebb, fejletlenebb és gyöngébb népfajoknak, csak a magyar elem képes őket, legalább a felsőbb rétegeket assimilálni; csak a magyar elem van hivatva az összekötő és összetartó ragasz lenni ebben az államban; csak a magyar elem van hivatva a magyar államot consolidálni már csak azért is, mert csak a magyar nemzetiség érdekeinek érvényesítése bír azon sajátsággal, hogy az állam consolidációját vonja maga után; a magyar államban lakó többi népfaj nemzetiségi törekvése ellenben szükségkép az állam decompositiójára vezet.

A magyar faj tehát a magyar állam összetartó eleme s a kettő sorsa oly szoros összefüggésben van, hogy nem is lehet különválasztani. Mentül gyengébb ez az összetartó elem, annál gyengébb az összetartás az állam egyes részei között, mentül erősebb, annál erősebb alapokon áll az állam is; s ha sikerülne a

nemzetiségi izgatónak annyira fokozni a gyűlöletet a magyar nemzetiség iránt, hogy valamely criticus pillanatban, ezen ellenséges hangulat nyomása alatt, a magyar faj supremáciája megszűnne s az államjogban is kifejezést nyerne; ennek következménye nemcsak a magyar nemzetiség bukása volna, hanem a magyar állam szétbomlása is.

A legrövidebb formula, melylyel ezt az igazságot kifejezni lehet az: hogy a magyar nemzetiség csak úgy állhat fenn, ha sikerül neki a magyar államot fenntartani — s ez az állam csak úgy állhat fenn, ha magyar lesz.

Ennek az igazságát semmi sem bizonyítja fényesebben, mint a magyar állam ellenségeinek magatartása. A magyar állam ellen folytatott izgatásaikkal egyidejűleg izgatnak a magyar nemzetiség ellen is, mert igen jól tudják, hogy e kettő fennállása és bukása együtt jár.

A magyar faj érdekeinek érvényesítése tehát egyike a magyar állam consolidációját előmozdító nagy eszközöknek. A ki tehát ezt az államot fenn akarja tartani, akarnia kell a magyar nemzetiség érdekeinek érvényesítését is.

Remélem, hogy a magyar nemzetiség érdekeinek érvényesítése alatt senki sem fogja azt érteni, hogy az állam eszközeivel valami erőszakos magyarosítást kezdjünk meg. Kivánatos ugyan, hogy szellemi eszközökkel a meghatározott terv szerint mentül több idegen elemet assimiláljunk, de minden kiméltlen, erőszakos eljárás csak árthatna a célnak, melyet elérni akarunk.

A magyar nemzetiség érdekeinek érvényesítése első sorban nem jelenthet mást, mint azt, hogy ha a

magyar nemzetiség csak úgy állhat fenn, ha sikerül neki a magyar államot fenntartani, a közigazgatási organismus úgy legyen alkotva, hogy képes legyen levetni minden tényezőt, meg-hiusítani minden törekvést, mely a magyar nemzetiség fő érdeke, az állam fennállása ellen van irányozva.

Az a kérdés tehát, vajjon a mostani közigazgatási szervezet bír-e ezen képességgel.

De mielőtt erre a kérdésre felelnék, egy kis kitérést kell tennem s egy pillantást kell vetnem a magyar fajra, hogy lássuk, micsoda állást foglal el különösen az utóbbi időben, saját nemzetiségi érdekeivel szemben.

IX.

A ki figyelemmel kísérte a magyar nemzetiség politikai életét 1860-tól mostanáig, lehetetlen, hogy egy megdöbbentő jelenség ne ötlött volna szemébe.

A magyar nemzetiség 1860 óta határozottan tért vesztett a magyar államban, befolyása, tekintélye csökkent, a magyar állameszme kevesebb hatalmat gyakorol a honpolgárok kedélyére, s vannak az országnak részei, melyek habár területileg még hozzánk tartoznak erkölcsileg elszakadtak tőlünk. Számra nézve kicsiny, szellemi és anyagi tekintetben fejletlen és szegény nemzetiségek szóvivői fényes sikerrel szorítják ki a magyar nemzetiséget az általa alapított államból.

Mi az oka ezen jelenségnek? E kérdésre nagyon könnyű a felelet.

Azon mozgalom ereje, melyet a nemzetiségi törekvések idéztek elő, abban rejlik, hogy a mozgalom vezetői birtokában vannak egy politikai alapeszmének, mely egész tevékenységekre nézve irányadó. Ezen alapeszme a nemzetiség érdeke. A mely politikai tényező ezen érdekeknek szolgál, azt fölhasználják, a mi ezen érdeket veszélyezteti az ellen küzdenek. A nemzetiségi érdekek alárendelnek mindent, abból indulnak ki, arra vezetnek vissza mindent, ez mértéke mindennek. Így ezen törekvés actiója szükségkép egységes, határozott irányu s azért erős is.

A magyar nemzetiségnek ily politikai alapeszméje nincsen. Van egy párt, mely megtámadja a közjogi alapot, egy másik, mely védi, vannak konzervatívjeink reformereink, klerikálisaink, radikálisaink, stb. s minden ezen árnyalatok a kitűzött irányban haladnak, tekintet nélkül arra, vajjon törekvéseik eredménye a magyar faj érdekeinek megfelel-e. A magyar nemzetiség érdeke nem a domináló szempont a magyar nemzetiség politikájában, nem egyedüli criteriuma a politikai törekvéseknek s a magyar nemzetiség politikájában nem a magyar nemzetiség létének biztosítása, fejlesztése s hatalmának terjesztése s erősítése az alapeszme, a kimondott és öntudatos cél, a minden egyéb érdek fölött uralkodó, minden egyéb érdeket alárendelő politikai érdek.

Már most vessük össze ezt a kettőt. Egyfelől a magyar ellem minden egyesítő, tömörítő politikai alapeszme nélkül, pártviszály által két ellenséges táborra osztva egymás ellen elkeseredetlen küzdve, minden öntudatosság, terv s határozott irány nélkül, életkérdésekben indolens s legfőlebb meddő küzdelmekben felcsérelve erejét, másfelől a concentrált erejű, öntudatosan egy pont felé törekvő, tervszerűleg működő elleneink. Ha már most e kettő között küzdelem foly, azt akárki előre biztosan képes megmondani, ki fogja huzni a rövidebbet, még ha a magyar elem számra és erőre nézve százezre föltülné minden egyes ellenfelét. Mert már azt a népmese is tudja, hogy azokat a nagy, erős, de nehézkes esetlen elbizakodott és bornirt óriásokat a kis emberek szokták leteríteni, ha okosak, merészek s a kellő helyre s erőteljesen intézik a csapást.

S csakugyan oda jutott a magyar elem, hogy ma nem foglalja el azt az állást, melyet a mult előnyös

hagyományainál, számánál, anyagi és szelemi tulsúlyánál s az 1867 óta beállott kedvező viszonyoknál fogva elfoglalhatna, sohasem támadtatott meg oly merészen és oly sikerrel alulról, mint épen most, soha sem volt oly lealázólag passiv és tehetetlen mint épen most, midőn az állam összes, majdnem ellenállhatatlan eszközeivel rendelkezik faji érdekeinek megóvására. Oda jutott a magyar elem, hogy mindezen kedvező viszonyok dacára egyes vidékeken nem tudja megvédeni a magyar faj egyes csoportozatait az idegen elemek általi assimilatiótól, de sőt az elnyomástól és üldözéstől sem, az általa alapított államban.

A magyar elem indolentiája a faji érdekekkel szemben annál föltünőbb, mert egész Európa viszhangzik a nemzetiségi törekvés által előidézett küzdelem zajától.

Ha Európára tekintünk s azon nagyszerű átalakulásokra, melyeket a nemzetiségi törekvés idézett elő, ha látjuk mikép egyesülnek egy népfajszétszakított részei hatalmas államokká, s kisebb elnyomott népfajok mily önérettel és lelkesedéssel törekszenek érvényesíteni egyéniségüket, nem lehet kétségünk, hogy itt az emberiség világtörténelmi fejlődésének egy szükségképi stádiumával állunk szemben.

A magasabb cultura, valamint az egyes emberben úgy a népfajokban is az egyéniség öntudatát ébreszti föl. Az egyéniség öntudatát követi az egyéniség érvényesítése s a törekvés sajátos fejlődését biztosítani. A népegyéniség fejlődésére döntő befolyást gyakorol az állam. A nemzetiségi törekvés szélja tehát mindig az oly államképzés, mely szerint az államban bizonyos népegyéniség géniusa legyen uralkodó, az állam egy népfaj egyéniségének organicus alakja legyen.

A faji érdekek érvényesítése tehát a magasabb cultura szükségképi következménye s a nagyobb fejlettség s érettség jele; s a küzdelem, melyet a nemzetiségi törekvés előidézett, oly impozáns, jellege oly kiválóan szellemi, annyi öntudatoság és lelkesedés nyilvánul benne, czélja oly mély, jogosult s az általános emberi fejlődéssel összhangzó, hogy az élénkség, melylyel valamely népfaj a nemzetiségi küzdelemben részt vesz, életrevalóságának, önérettének s erejének bizonyítéka.

E nagyszerű világtörténelmi küzdelemben a magyar faj nem vesz activ részt. Azt lehet mondani, hogy inkább közönyös néző, a ki még föl sem melegül ezen impozáns látvány hatása alatt. Azt hihetné az ember, hogy az oceán által körülfolyt, hozzáférhetetlen szigetről vagy valamely magas pontról, hova a nemzetiségi mozgalom hullámai nem csapnak föl, nézi a nemzetiségek küzdelmeit. De ha tudjuk, hogy a sors oly pontra helyezte a magyar fajt, hol a küzdelem leghevesebb, legelkeseredettebb s kimenetele legkétségesebb, — hol minden oldalról gyűlölettel telt ellenségektől van körülvéve, kik nyiltan megsemmisítésére törekszenek, kik átvitték a magyar állam elleni harcot magába a magyar államba s törekvéseiknek már a magyar állam polgáraitban nyertek szövetségeseket: akkor a magyar elem közönye és indolentiája majdnem megfejthetetlen lélektani talány s alig fogható meg, hogy türheti egy önérett büszke nép ezt az állapotot s hogy lehet az, miszerint a rendelkezésére álló hatalmas eszközökkel nemcsak nem intéz tervszerű és öntudatos támadást ellenei ellen, hogy őket ártalmatlanná tegye, de még esetről-esetre sem tesz egy mozdulatot az önvédelemre, ha megtámadják.

A magyar faj passiv magatartása a nemzetiségi mozgalomban komoly aggodalmakra adhat okot.

A világtörténelmi fejlődés szempontjából egy népnek értéke attól függ, mily mértékben vesz részt az emberiség általános törekvéseiben. Minél jobban van eltelve az emberiséget egy bizonyos korban mozgató eszmékkal, minél nagyobb erélyt tanúsít valósításukban, annál kiválóbb helyet foglal el a világtörténelemben.

S ez nem hiú dicsőség csupán. A nép, mely ezen tulajdonnal bir, zálogával bir a biztos és szebb jövőnek is. A világtörténelmi eszmék fölfrissítik, megifjítják a népeket s az erély, melylyel ezen eszméket valósítják, a bennök lakó erő jele. — De a mely nép nem participál az általános fejlődési processusban, nem részese az emberiség vágyainak és törekvéseinek, az ily népben nincs életerő, az ily népnek nincsen jövője.

Hogy az ily népfaj nem lehet tényező, melyre a gyakorlati politikus számolhatna, különösen oly criticus helyzetben, mint a mienk, az nagyon világos.

A mely népfaj nem képes egy nagyszerű politikai alapeszme magaslatára emelkedni s annak mindent alárendelni, s nincsen elég ereje azt tervszerűleg s kiméletlen erélylyel valósítani, ha nincs ambíciója s bátorsága belevegyülni a nemzetiségi küzdelembe, hogy érvényesítse egyéniségét, s nem képes saját géniusával áthatni az általa alapított államot: az nem bir képességgel századunk nemzetiségi mozgalmi kellő közepében egy államot úgy szervezni s consolidálni, hogy annak hosszú élete legyen e földön.

X.

Találkozni fognak sokan, kik azt fogják mondani, hogy azon állítás, miszerint a magyar nemzetiség faji érdekeire nem fektet súlyt s azokkal szemben nagy indolentiát tanúsít, tulzott, igazságtalan s a történelmi tényekkel áll ellenmondásban, s bizonyára hivatkozni fognak a magyar történet azon korszakaira, midőn a magyar faj határozott és erélyes ellenhatást fejtett ki, ha nemzetiségét veszélyeztetve látta.

Ez utóbbi kétségbevonhatlan tény, de nem bizonyít semmit. Mert nagy a különbség az idegen elem nyomása ellen kifejtett ellenállás s a mai nemzetiségi törekvések között. Az előbbi negatív jelleggel bir, inkább védelem; a mai nemzetiségi törekvésnek ellenben határozottan pozitív jellege van, nem szorítkozik a védelemre, hanem assimilálni, erősödni, terjeszkedni igyekszik s actiója támadás az állam és a cultura összes eszközeivel. Az önvédelemre nem szükséges valami nagy értelmiség és tetterő; az önvédelem az ösztön dolga, erre képes a műveltség legalsóbb fokán álló népfaj is. De öntudatosan, tervszerűleg olvasztani magába idegen elemeket, rájuk sütni saját jellegét, szaporodni s erősödni idegen elemek assimilatioja által: ehhez szellemi fejlettség, az öntudatosság magas foka és erély szükséges.

Hogy a nemzetiségi érzület nyilvánulásának negatív formájára elég példa van a magyar történetben, azt csakugyan nem lehet tagadni; de hogy a nemzetiségi

törekvés azon formája, mely ma Európában általános, politikai életünkben előfordult volna, arra a magyar faj története nem mutat fel példát.

A szent István által felállított politikai maximá: hogy »egynyelvű és szokású ország gyöngé« oly elűtő valami, s azon körülmény, hogy azt a magyar királyok kormányzási szabályul fogadták el, s helyességét századokon keresztül nem vonta kétségke senki, még oly korszakokban sem, midőn más népfajok már öntudatosan s nagy erővel assimiláltak, oly sajátzerű jelenség, melyet más népfaj története nem mutathat fel, s melyből a magyar faj passiv dispositiójára joggal lehet következtetni.

A magyar faj a hatalom és függetlenség korszakaiban nem assimilált; a bekövetkezett hanyatlás és függés korszakaiban pedig alkotmánya és nemzetisége védelmével volt elfoglalva. S nem ok nélkül tettem az alkotmányozót a nemzetség elébe; mert ezen esetekben is első sorban az ősi alkotmány volt a védelem tárgya, s csak második sorban s csak kevés kiváló egyéniség körében a nemzetiség.

1825-ben indult meg a mozgalom, mely a magyar faj kulturai emelését tűzte ki célul. E mozgalommal egy férfi neve van összekötve, kinek alakja óriásilag magaslik ki a magyar történetből, ki mellett eltörpül minden, a mi előtte volt. Ezen férfi gróf Széchenyi István.

A legnagyobb magyarnak nevezték el; de nemzetének legnagyobb része nem is sejti, hogy miért. Azt csak kevesen tudják, hogy Széchenyiben a magyar nemzetiség ébredt föl öntudatra, hogy ő volt az első, ki a magyar nemzetiségnek egy termékeny nagy politikai célú tűzött ki, a magyar faj biztosítását s kifejté-

sét, s hogy senki előtte s utána nem volt annyira tisztában a mód és eszközök iránt, melyekkel e cél elérhető, mint ő. A nagyszerű mély felfogás, melyet ezen politikai alapeszme felállítása mutat, az az öntudatoság, higgadtság, következetesség, szívósság és erély, melyet ezen eszme valószínűsítésében tanúsított, példátlan a magyar faj történetében.

S vajjon gondolt és mondott-e valaha magyar ember ehhez hasonlót? »A magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni ázsiai bölcsőjében rejtőz, eddig ki nem fejtett, sehol érettségre nem virult sajátosságait, sajátosságait egy törzsfajnak, mely bizonyosan annyi különöst és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja.«

»Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátosságait, mint ereklyét megőrizni és szeplőtlen minőségben kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végcéljához, az emberiség földicsőítéséhez vezetni; — ez a föladat.«

»Hivatásunk nem csekélyebb, mint a világot egy új nemzettel gazdagítani meg; mit azonban csak kitűzött terv szerint érthetnénk el.«

Az alapeszme tehát »a magyar faj biztosítása s nemesebb kifejtése.« S ezen eszmének alárendelt mindent. Szabadságot és haladást óhajtott a közgazdaszat, politika és társadalom terén, de csak a mennyiben nem ütközik össze a magyar nemzetiség érdekeivel. »Ilyenkor föláldozta és pedig tétovázás nélkül a szabadság és haladás érdekeit a fajszeretet érdekeinek.«

Ezen politikai alapeszme oly mély s mégis oly egyszerű, nagyszerűségében oly hatást gyakorolhat az emberek kedélyére, annyira megfelel egy létében fenye-

getett népfaj helyzetének, hogy egyedül ez lehetett alkalmas a magyar nemzet politikai hagyományává, politikai doctrinájává lenni, milyennel minden öntudatos népnél találkozunk. — S ez által sok lett volna nyerve. A nemzet politikai élete egy nagy czél felé lett volna irányozva, egységes határozott irányt nyert volna egész tevékenysége; s minthogy tevékenységének czélja ő maga, saját biztosítása s nemesb kifejtése lett volna, ezen alapeszme nemcsak tömörítette volna a nemzetet, nem csak megóvhatta volna a veszélyes szakadásoktól, hanem nem sejtett mértékben mozdította volna elő egészséges kulturai fejlődését is.

S különös, Széchenyi politikai alapeszmeje nem idézett elő nagyszerű hatást. Széchenyi befolyása a magyar közszellemre egy ideig nagy volt, de nagyobb hatást idézett elő azon dolgokkal, melyek eszközei voltak csupán a politikai alapeszme valósításának, mint magával a politikai alapeszmevel. Bizonyítja ezt azon körülmény is, hogy Széchenyit a magyar faj érdekeinek leglelkesebb s legöntudatosabb képviselőjét, miután tekintélye s befolyása lassankint csökkent, végre Kossuth egészen leszorította a térről s ezzel Széchenyi reális, fajunk életérdekeinek megfelelő politikája s vele együtt a magyar nemzetiség faji érdeke álozatul esett a tényleges viszonyokat számba nem vevő phantastikus politikának.

Bekövetkezett az 1849. év. A magyar nemzetiséget ily csapás, ily megaláztatás nem érte soha. Ezen állapot 1860-ig tartott, s ezen időszakban a magyar nemzetiség életét a passiv ellenállás tölti be, melyet az osztrák kormány által képviselt német elem ellen fejtett ki. — A rendszeres germanizáció 1860-ban szűnt meg s a magyar elem szabadabban kezdett lélekzeni.

Néhány év következett, a zajos demonstratiók, remények és csalódások évei. Ezen időszakban a magyar állam függetlenségének s önállóságának visszaállításáról volt szó s a nemzetiségi érzület abban nyilvánult, hogy minden néven nevezendő demonstrációval azt adtuk tudtára az osztrák kormánynak, hogy nem akarunk németek lenni.

Végre bekövetkezett az 1867. év. Örökké emlékezetes fog az maradni a magyar nemzetiség történetében. Ekkor nyerte vissza az általa alapított államot 5800 mértföldnyi területtel s 15 millió lakossal, hogy úr legyen benne s alkossa azt az ő képére és hasonlatosságára.

Az 1867-ki kiegyezésről különbözők lehetnek a nézetek azon álláspont szerint, melyet valaki elfoglal. Ha valaki a kiegyezést a katonai szervezés szempontjából tekinti, meglehet, hogy nem tetszik neki a közös hadsereg; a ki a miniszteri felelősség szempontjából tekinti, meglehet, hogy nem fog neki tetszeni a delegáció, és így tovább. De ha valaki a kiegyezést a magyar nemzetiség érdeke szempontjából tekinti, s csak egyedül ezen szempontból, lehetetlen, hogy azon eredményre ne jusson, hogy az a magyar nemzetiség főnnállásának s fejlődésének alapföltétele.

A magyar faj, a kiegyezés által, egy állam összes eszközeit nyerte meg saját rendelkezésére, hogy szervezze és consolidálja ezt az államot, a mint az nemzeti génusának, a mint az faji érdekeinek megfelelő. A magyar nemzetiség 1867 óta oly helyzetben van, hogy ezen törekvésben se felülről, se alulról nem gátolja senki. Ilyen alkalma faji érdekeinek érvényesítésére még nem volt a magyarnak; az állam és cultura annyi eszköze még nem állott rendelkezésére soha.

Nem tudom, hogy az 1867-ki kiegyezés létesítésénél az államiság inkább abstract tekintete vagy a magyar faj érdeke volt-e irányadó. De azt hiszem, hogy igen. Hiszen ott volt azok között, kik a kiegyezést létrehozták, gróf Andrássy Gyula, ez a geniális államférfiu, kinek fajszeretete ép oly erős, mint szelleme nagy, melylyel oly tisztán s illusió nélkül fogta föl a magyar faj helyzetét. Az igaz, hogy a részletekkel bizonyos nonchalance-al bánt el, s az ország belpolitikájának nem adott oly irányt, melyet az 1867-ki kiegyezés intencióival összhangzónak lehetne mondani. De ez némileg menthető. Ő a dolgok nagyjával volt elfoglalva, ő a mi consolidatiónk általános föltételeink biztosításán dolgozott s dolgozik most is. De a consolidatio részletes keresztülvitelét, a magyar állam czélszerűbb, s a magyar faj érdekeinek megfelelő szervezését s igazgatását joggal bizhatta azokra, kik oly nagy dolgokkal nincsenek elfoglalva.

Az 1867-ki kiegyezés a magyar faj érdekei valósításának általános és nélkülözhetlen föltételeit nyújtja ugyan, de mégis gyakorlati jelentősége, a magyar nemzetiség érdekét tekintve, csak úgy lesz, ha elég bátrak és eszélyesek leszünk annak végső consequentiáit vonni, s a kedvező viszonyokat a magyar faj érdekében fölhasználni.

XI.

Mielőtt annak leírásába kezdenék, mikép érvényesítette a magyar faj a közigazgatás terén nemzetiségi érdekeit, lehetetlen egy férfiut mellőznöm, kinek nézetei, melyeket mint iró s államférfiu nyilvánított, döntő befolyást gyakoroltak a magyar faj megtartására a nemzetiségi törekvésekkel szemben.

Báró Eötvös József, mint állambölcsész, tüzetesen foglalkozott a nemzetiségi eszme lényegével s politikai következményeivel »a XIX. század eszméinek befolyása az államra« című híres művében. Egy másik műve: »a nemzetiségi kérdés«, hazánk érdekeinek szempontjából tárgyalja a nemzetiségi törekvést, s itt Eötvös a magyar államférfiu minőségében ad gyakorlati utmutatásokat arra nézve, mikép lehetne a nemzetiségi mozgalom kártékony következményeit hazánkról elhárítani.

E két mű összehasonlítása oly érdekes és jellemző, és sok tekintetben annyira megmagyaráz sok későbbi jelenséget, hogy ez eltérést mindenki megbocsáthatónak fogja tartani.

Miután Eötvös József »a XIX. század eszméinek befolyása az államra« című munkájában classicus rövidséggel fejezi ki a nemzetiségi törekvés lényegét, hogy »minden nemzeti törekvés alapja felsőbbségének érzete; a czélja: uralkodás«, s kiemeli, mily kiméletlen önzéssel törekedtek a nemzetek e czélt elérni, tovább így folytatja: »Jelenleg kevésbé őszinték az emberek.

Azok, kik a nép nevében nyilatkoznak, átlátták, hogy a hol különféle érdekek állanak szemben egymással, s a nyers erővel be nem érjük, ott bizonyos ildomosságra van szükség, s ennél fogva valamennyi nemzetiség egyenjoguságát állították föl elvül. Az új szó egyébiránt nem változtat a dolgon, mindenik nemzeti érzelm alapja és célja azon egy marad. « Ismét tovább: » azon népek között, melyekben a nemzetiség érzelmé ébren van, egyet sem fogunk találni ily mérsékelt igényekkel, egyet sem, mely kevesebbel, mint a körébeni felsőbbbséggel megelégednék. « — » A dolgok ily állásában nehéz hinni, hogy az egyenjogusági elmélet, mely napjainkban felléptetett, egyéb legyen egy új formánál azon törekvések kifejezésére, melyek által minden nép saját felsőbbbségének megalapításán dolgozik. « » Mindenütt az a szándék tűnik föl, hogy az egyenjoguság eszméjével a nemzeti antagonismus szelleme is terjesztessék, és bármi szűk körök közé legyen szorítva az egyenjoguság, mindenütt eszközül használtatik az, az egyes nemzetiség felsőbbbségének szilárdítására, — mások rovására. « Végre azt mondja, hogy: » tünemények, melyek oly általánosak, mint a szóban levő, szükségkép az emberi természetben gyökereznek. «

Az elősorolt idézeteket szem előtt tartva, azt hiszem, mindenki azt várna, hogy Eötvös, ki oly tisztán és helyesen fogta föl a nemzetiségi törekvés lényegét, mint államférfiu, ki gyakorlati tanácsokat ad nemzetének, azt fogja mondani: » abban a kellemetlen helyzetben vagy édes nemzetem, hogy nem vagy magad az általad alapított államban. Körülötted tarka vegyületben idegen népfajok laknak, melyeket különböző indokokból működő agitátorok el akarnak idegeníteni az államtól, melynek határain belül élnek, s ellened uszít-

tanak a nemzetiségi eszme nevében. Mint bölcész elismerem a nemzetiségi törekvés jogosultságát, s azt mondom, hogy az az emberi természetben gyökerezik; de mint magyar államférfiu csak azt tekintem, vajjon e törekvés az államot és saját nemzetiségemet nem veszélyezteti-e? A nemzetiségi törekvés célja uralkodás, s nem tudok népet, mely kevesebbel, mint a körébeni felsőbbbséggel megelégednék. A nemzetiségi törekvés lényegénél fogva a hazánkban lakó nemzetiségek törekvése se lehet más, mint az uralkodás, s minthogy a magyar nemzetiség törekvése se lehet más, ha önmagáról lemondani nem akar, — itt nem lehet szó transactióról, békés megoldásról; itt a jelszó: vagy én, vagy te; itt elkerülhetlen a küzdelem. A küzdelem azonban ne történjék a nyers erőszak eszközeivel, de bizonyos ildomossággal. S ez okból nincs kifogásom az ellen, ha a nemzetiségek egyenjoguságát állítjuk föl elvül. De ezen esetben óvakodjunk azon illusiótól, mintha ezáltal kedvező eredményeket érhetnénk el. A nemzetiségi egyenjoguság elve nem egyéb szemfényvesztésnél, s egy új forma azon törekvések kifejezésére, melyek által minden nép saját felsőbbbségének megállapításán dolgozik. Csak az követeli, a kinek nincsen; a kinek van, az kevesli, s azonnal uralkodásra törekszik. A nemzetiségi egyenjoguság elve tehát csak a nemzeti antagonismus szellemét terjeszti, és sohasem lehet valamely nemzetiiségi törekvés végpontja, s azért a nemzetiségi egyenjoguság kimondása csak egy új és criticusabb stádiuma a nemzetiségi törekvéseknek, melyekkel szemben, saját fenntartásunk érdekében a legnagyobb összetartásra lesz szükségünk, hogy fokozott erővel, tervszerűleg és következetesen használjuk fel az állam nagy eszközeit.

Eötvös ezeket nem mondotta, s a ki a XIX. század eszméiről irt művét olvasta s tudja, mit tart a nemzetiségi egyenjoguság elvéről, a legnagyobb meglepetéssel fogja olvasni a nemzetiségi kérdésről irt röpiratát, melyben a nemzetiségi kérdés megoldására Magyarországon legbiztosabb s legcélszerűbb eszközül a nemzetiségi egyenjoguság elvének kimondását ajánlja.

Hogy Eötvös mély szelleme nem vette volna észre a nagy ellenmondást, melybe önmagával jutott, azt képzeln sem lehet. Hogy mi indította őt a nevezett röpirat közzétételére, arról azok adhatnának felvilágosítást, kik vele közelebb viszonyban állottak. Nem szenvedhet azonban kétséget, hogy célja valamely gyakorlati eredmény elérése volt.

De e nagy szellem nagy tévedésben volt, midőn azt hitte, hogy röpiratával valamely kedvező eredményt fog elérni.

Ha vannak hazánkban nemzetiségek, melyek öntudatosan akarják érvényesíteni faji érdekeiket, ezen törekvéseket a nemzetiségi egyenjoguság elvének kimondása nem mérsékelhette, mert hiszen ezen elv épen Eötvös szerint, de a dolog természeténél fogva is, csak fokozta a nemzetiségi antagonizmust, s az uralomra való törekvésnek, vagyis az elkeseredett küzdelemnek csak kezdete.

Ha pedig a röpirat a magyar nemzetiségnek volt írva, ezen esetben sem használt, hanem csak árthatott. A magyar nemzetiségnek ugyanis sajátos helyzetében, a viszonyoknak megfelelő reális politikai alapeszmére volt szüksége. A nemzetiségi egyenjoguság tanában Eötvös nem alapeszmét, de egy nagy illuziót adott nemzetének, midőn a nemzetiségi complicatiók megoldására oly módot ajánlott, mely az ő saját nézete sze-

rint s a dolog természeténél fogva nem mérsékli, hanem fokozza a nemzetiségi antagonizmust; — midőn a magyar nemzetiséggel azt hitette el, hogy egy abstract elv, egy szó kimondása fogja előidézni azt, a mi csak egy nagy államorganismus tervszerű s következetes működésének lehetett eredménye.

A nemzetiségi egyenjoguság tana nyugalomba és tétlenségbe ringatta a nemzetet, midőn a helyzet erőinek legnagyobb kifejlését igényelte. A magyar faj, mely szereti az illuziókat, mert kényelmesek, készséggel fogadta el a nemzetiségi egyenjoguság tanát s meg volt győződve, hogy egy oly varázsszót bir benne, melynek kimondása után nem lesz Magyarországon egyéb szeretetnél, egyetértésnél s testvéri ölekezésnél; s midőn kimondotta, ölbe tett kézzel várta a hatást, melyet a varázsszó elő fog idézni.

E tan enerváló hatása csakhamar kezdett mutatkozni a közélet minden körében. A magyar nemzetiség a legnagyobb politikai bölcseségnek kezdte tartani, a nem magyar ajku népfajok nevében szóló agitatorok által kifejezett igényekkel a világért sem jönni összeközösbe; a legfinomabb taticának azt kezdték tartani, hogy a magyar nemzet legyen szerény és igénytelen, mint az ibolya, hogy ha lehet, a többi nemzetiségek ne is vegyék észre, hogy létezik. — Nagy politikai tapintatnak kezdett tartatni az országgyűlésen nem szólni a magyar nemzetiségről, a sajtóban nem írni róla. Minden nemzetiségről volt szó Magyarországon, csak a magyarról nem. A magyar nemzetiség meghúzta magát. A meghunyászkodás politikai tatica, a megtüretés politikai cél lett. A horvátokat, szerbeket, oláhokat elkezdtek nevezni testvéreknek s azt gondolták, hogy a rosz gyermekek csak kitombolják magokat s vég-

tére a méltányosság és szeretet ennyi bizonyítékai által meghatottan, megtérve s zokogva fognak borulni a testvérnemzet keblére.

Azóta néhány évi mult el s a mi szeretett testvéreink nem tombolták ki magokat, sőt úgy látszik, hogy napról-napra nagyobb gyönyörtiséget találnak a tombolásban. A magyar faj illúziója s ebből folyó tétlensége kezdi megteremni keserű gyümölcseit.

A mi jó táblabiránk pedig látva mindezeket, fejőket csóválva mondják, hogy mily különös ember ez a Miletics, Mocsonyi stb., hogy nem lehet vele okosan beszélni. Mily nyugalmasan, békességesen és kedélyesen élhetnénk együtt ebben az országban; a magyar ember hogy meg tud férni akárkivel, hogy szereti a nyugalmat, — ezek meg egy perczig sem tudnak nyugton lenni s csak akkor vannak megelégedve, ha mindenki elégedetlen körülöttök.

Ezek a jó táblabirák nem is sejtik, hogy a sors a magyar nemzetet egy nagyszerű világtörténelmi küzdelem kellő közepébe dobta, a hol nem adnak pardont, még ha meg is adja magát valaki. Ők nem sejtik, hogy nincs az engedmény a világon, — kivéve saját megsemmisítésünket, — melylyel a békét, a megtűretést megvásárolhatnók; mert a mi egyedüli, de megbocsáthatlan bűnünk az, hogy léteünk s létezésünk által akadályozzuk a szláv fajok egyesülését.

Azon bágyadt, erőtelen hangulat mellett, mely a nemzetiségi egyenjogúság tanának következménye volt, leírhatlan volt a fogalomzavar, melyet ezen tan előidézett. Mindenki nemzetiségi egyenjogúságról, nemzetiségi kérdésről, nemzetiségekről beszélt a nélkül, hogy legnagyobb része csak sejtette volna ezen szók valódi értelmét, — a nélkül, hogy akár a nemzetiségi kérdés,

akár a nemzetiség fogalmának concret alakjáról legkisebb ismerettel birt volna.

S fájdalom, e tekintetben nem képeznek kivételt legünnepeltebb államférfiaink sem. E téren az országgyűlés, a kormány, a sajtó oly kevés tanulmányt, oly kevés tájékozottságot tanúsított a részletekben, — az alkotott törvények, a kormány intézkedései s a sajtó egyes nyilatkozatai annyira abstract és doktrinár jelleggel bírnak, s annyira nem illenek a dolgok concret alakjára, hogy legkevésbé sem tulzás azt mondani, hogy legkitünőbb államférfiaink, például Angolország viszonyairól bizonyára alaposabb fölvilágosítást lesznek képesek adni, mint hazánk nemzetiségi viszonyairól.

S az ország viszonyainak, az államot s a magyar nemzetiséget fenyegető veszélyeknek nem ismerése, a doctrimarismus, a nemzetiségi érzület gyöngesége soha sem nyilvánult oly feltűnő módon, mint a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény alkotásánál.

XII.

Ha valami idegen, a ki nincs beavatva hazánk viszonyaiba, közigazgatásunk szervezetéből vonna következtetést az ország állapotára, nem gondolhatna egyebet, mint hogy nálunk általános béke, egyetértés és testvéri szeretet uralkodik a kedélyekben. Közigazgatási szervezetünk annyira magán hordja a csendes béke jellegét, annyira nem emlékeztet egyetlen részecskéje sem védelemre vagy támadásra, hogy a ki viszonyainkat nem ismeri nem is jöhetne arra a gondolatra hogy nincsen állam, mely oly merészen volna megtámadva egyes részei által, s nincsen nemzetiség, mely ellen oly nyílt dühvel lépne fel a nemzetiségi izgatás azok részéről, kik a magyar nemzetiség által alapított állam polgárai.

S valóban itt küzdelem foly életre halálra. Itt oly törekvések nyilvánulnak, melyek fel akarják forgatni a magyar államot, el akarják törölni a föld színéről a magyar nemzetiséget, nem egyesek, de a magyar állam polgárainak százezrei egész vidékek nyílt ellenségeskedésben állnak az állammal, jelvényeit lábbal tiporják, meggyalázzák, törvényeit el nem ismerik s nem respectálják, s az állam tekintélye annyira süllyedt, hogy mindez nyíltan ostentációval történik a büntetés félelme nélkül. Vannak az országnak egész vidékei, hol a gyűlölet és megvetés a magyar faj iránt

a nemzeti izgatók működése folytán, melyet nem is igyekezett megakadályozni senki, oly nagy és általános, hogy a magyar nemzetiség tagja a legkiméletlenebb üldözés tárgya, s az ily vidékeken nincs nagyobb bűn és szerencsétlenség mint magyarnak lenni vagy a magyar államhoz ragaszkodni. Biztos lehet benne minden magyar ember, hogy ily vidékeken előmenetelt nem tehet semmi téren sem, hogy akadályozva lesz mindenben s hogy senki sem fogja megvédeni az üldözés ellen s legkevésbé a magyar állam, mely nem is gondol az ily dolgokkal, de ha gondolna is, nincs oly módon szervezve, hogy azt tehetné.

Az angol nemzet, ha az angol állam valamely alattvalóját a világ bármely tengerén érdekeiben jogtalanul megsértik, ha szükséges, úgy hajóhaddal szerez neki elégtételt, bármily szegény, jelentéktelen ember legyen. Mi pedig, ott pöffeszkedünk Debreczenben, Szegeden, Kabán, vagy Hevesben a mi magyarságunkkal, nagy nemzetnek képzeljük magunkat, büszkék is vagyunk, de minden büszkeségünk daczára eszünkbe se jut, csak meg is botránkozni azon, hogy saját országunkban hogy üldözik saját testvéreinket, eszünkbe se jut erős kézzel, az állam rendelkezésére álló hatalmas eszközökkel megóvni őket az üldözéstől.

S a magyar állam és nemzetiség ellen vigan, akadálytalanul s büntetlenül foly az izgatás évek óta s oly eredménnyel, hogy a szerbek között az omladina nagyobb hatalmat gyakorol a magyar államnál. Hogy Zarándban, Kóvár, Naszód és Fogaras vidékén mi történik, azt tudhatja mindenki a hirlapokból.

Hogy az az állam, melyben ily viszonyok léteznek nem tekinthető consolidáltnak de még államnak sem a szó valódi értelmében, azt nem fogja tagadhatni senki,

a ki más államok életét ismeri s hogy ily viszonyok között nem lehet a magyar államnak fontosabb célja, saját consolidációjánál, az sem szenved kétséget. Ezen cél előtt háttérbe szorul minden, e célra kell az állam összes erőit concentrálni, mert a mely államban a részek negálják egy egészet, a mely államban az egész nem uralkodik teljesen a részek fölött ott ingadozik minden, ott ezen abnormis állapot kártékonyan hat vissza mindenre, ott egészséges fejlődésről nem lehet szó.

Ily helyzetben vessen magával számot az állam s azon faj, mely az államot alapította s melynek érdekében áll az állam fenntartása, mi czélszerűbb reá nézve: összevetőközésbe jönni egy időre az abstract liberalismus elveivel, hogy fennálljon s ekép biztosítsa a jövő nemzedéknek az egészséges emberi fejlődés alapföltételét, a szilárd alapon nyugvó erős államot, vagy tekintet nélkül ezen főérdekre, oly intézményeket léptetni életbe, melyek más fejlettebb államok kulturái és politikai viszonyainak megfelelnek s szükséges, hogy ideálként lebegjenek szemünk előtt is, de melyek a magyar faj érdekeit veszélyeztetik s a magyar állam megszilárdulását akadályozzák?

A ki elfogulatlanul tekinti a helyzetet, az egy pillanatig sem fog habozni, melyik utat válaszsza. Mentül őszintébben ohajtja valaki a szabadelvű haladást s az egészséges fejlődést Magyarországon, annál határozottabban fogja kívánni az oly eszközök alkalmazását, melyek a magyar faj fennállását s a magyar állam megszilárdulását s ezzel az egészséges fejlődés alapföltételét biztosítják a jövő nemzedéknek.

Magyarországnak tehát oly közigazgatási organismusra van szüksége, mely az állam fő céljának, saját

consolidációjának eszköze lehet. A magyar állam egyes részei centrifugális irányt követnek, negálják az államot erős gépezetre van tehát szükségünk, mely összetartsa az államot, összeforraszsza repedéseit, alávesse a részeket az egésznek, érvényt és tekintélyt szerezzen az egésznek a részek irányában. Magyarországnak oly közigazgatási organismusra van szükség, melylyel az állam consolidációjára irányzott egységes, nagy szabásu, tervszerű működés lehetséges.

A törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény Magyarországnak nem adott ily közigazgatási szervezetet, a mai közigazgatási szervezet nem lehet eszköze az állam consolidációjának. Ezen közigazgatási szervezettel egy nagy politikai alapeszme valószínűsítése, egységes, nagy szabásu, tervszerű működés lehetetlen. Ezt a közigazgatási szervezetet lehetetlen áthadni egy politikai alapeszmével, lehetetlen mozgásba tenni egy eszme szolgálatban.

S ezt nagyon nehéz be nem látni.

A politikai alapeszme s a valószínűsítésére irányzott törekvés legfőbb képviselője az állam kormánya. De a kormány nem gyakorolhat befolyást azon közegek megválasztására, melyek a politikai alapeszme valószínűsítésére vannak hivatva s velök közvetlen érintkezésben nem is áll. A közigazgatási közegek választása egy szűk körre van ruházva, mely a nálunk uralkodó particularisticus szellemnél fogva közönyös az állam iránt, legtöbb esetben nem az állam érdekeit, hanem egészen más jellegű érdekeket ismer el irányadókul s gyakran egyenesen ellenséges állást foglal el az állammal szemben, s így a közigazgatási szervezet egyes részei működésének szelleme és iránya legkevésbé sem függ a kormány-

tól, mely természeténél fogva az állam egészének érdekeit képviseli.

A közigazgatási organismus tehát nem képez egy különálló s a helyi érdektől és hangulattól emancipált egészet, melyen az állameszme nyugszik, mely tisztán az állameszme hatalmas képviselője, hanem nagy része a particularistikus szűkebb körök s gyakran államellenes elemek kifolyása s azoknak befolyása alatt áll.

A ki a megyei életet ismeri, tudja, hogy mily tekintetek ott a döntők. Egyes családok, személyek érdekének, gyakran csak ambíciójának esik áldozatul az állam legfőbb célja. Hogy a megyékben, például tisztújítások alkalmával, mily engedmények, transactiók, coalitiók jönnek létre politikai tekintetben, személyes érdekek kedvéért, az állam érdeke rovására, azt tudja mindenki, a ki figyelemmel kísérte a megyei életet.

De a legnagyobb anomalia s a legfenyegetőbb veszély abban rejlik, hogy oly vidékeken, hol a nemzeti-ségi agitatoroknak sikerült a magyar államtól elidegeníteni az állam polgárait, egész törvényhatóságok esnek zsákmányul a hazaellenes elemeknek.

Az ily törvényhatóságokban, a törvény értelmében a képviselőket illetően a tisztviselők választása, a magyar állam nyílt ellenei választattak meg tisztviselőkké s az ily tisztikarok oly emberekből állnak, a kik hiresek az országban s kitüntették magokat azon ellenséges indulat által, melyet eddigi politikai pályájukon a magyar állam s a magyar nemzetiség iránt tanúsítottak. A magyar állam érdekeinek megóvása tehát az ily törvényhatóságokban a magyar állam nyílt ellenségeire van bízva.

Ily törvényhatóság, város, község akárhány van az országban, hol a hatóság ismert hazaellenes érzelmű emberek kezében van. A következmény mindenütt az, hogy most már nem mint magán emberek, hanem mint hatóság, (a magyar állam hatósága!) izgatnak a magyar állam ellen a hatósági befolyás és tekintély eszközeivel, s kiméltelen terrorizmus által kényszerítik velök egy úton járni azt is, a ki azt e kényszer nélkül nem tette volna. Így a baj napról-napra növekszik s a magyar állam hivei, támogatás hiányában, kétségbeesve egymásután megadják magokat ezen emberek terrorizmusának, elpártolnak a magyar államtól, mely gyöngye, s alávetik magokat egy határozott irányú erélyes csoportnak, mely erősebb a magyar államnál, erősebb egyedül a magyar elem indolentiája miatt.

Mindezen veszélyeket teljesen ignorálta a törvényhozás, mintha csak a legnagyobb harmonia uralkodnék az állam és egyes részei között; s oly közigazgatási organismust alkotott, mely az államnak még az önvédelmet is lehetlenné teszi, oly közigazgatási organismust alkotott, mely mellett lehetséges az, hogy a hatóságok, melyek más rendezett államokban az állam céljainak valóstítoi s érdekeinek őrei, nálunk a legmerészebb támadásokat intézhessék az állam ellen.

Hogy ez a képtelenség csakugyan valóstíva van közigazgatásunk szervezetében, arról meggyőződhetik mindenki, a ki körültekint az országban, s hogy az oly közigazgatási szervezet nem lehet eszköze az állam consolidációjának, azt nem is szükség bővebben bizonyítani. A mi közigazgatásunk szervezete nemesak nem eszköze az állam consolidációjának, hanem legnagyobb akadály a haza ellenségei nevetnek politikai bölcseségünkön, hogy meghagytuk nekik az alkotmány véd-

bástyáit, melyek most már az ő legerősebb bástyáik, honnan biztos támadásokat intézhetnek a magyar állam ellen.

Hogy ily állapotok fennállhatnak egy államban, azt a külföldön nem is hinné el senki. S valóban szerencse reánk nézve, hogy ott oly kevéssé ismerik viszonyainkat. Pénzügyi tekintetben már teljesen elvesztettük hitelünket; ez által elveszítünk politikai hitelünket is. Mert ha egy állam oly gyöngye, s a benne uralkodó nemzetiség büszkesége, önfenntartási ösztöne, erélye oly csekély s indolentiája oly nagy, hogy ily állapotot eltűr, annak jövője s életképessége iránt a bizalom rendkívül nagy nem lehet.

XIII.

Közigazgatási szervezetünk természetéből szükségkép következik, s a szemünk előtt fekvő tények kétségtelen módon bizonyítják, hogy nem képes teljesíteni azt, a mivel az állam saját polgárainak, a mivel az állam önmagának tartozik.

Pedig a veszély nagy, mely ezt az államot fenyegeti. Létezése nem nyugszik biztos alapokon, mert a mi hiányzik benne, az a saját fenntartására irányzott öntudatos, erőteljes tevékenység. A kötelék, mely az állam egyes részeit összefűzi, napról-napra lazúl, az állam tekintélye csökken, az állam polgáraiból kezd kivészni a bizalom s az állam ellenségei napról-napra nyíltabban, merészebben intézik ellene támadásaikat. Ez az állam de jure a miénk, de facto nem. Nagy részét tényleg elvesztettük gyengeségünk és indolentiánk által. Nekünk ezt az államot meg kell hódítanunk a szó legszorosabb értelmében, s meg kell erősítenünk, hogy biztosítsuk jövőjét. Vajjon az, a kinek teljes áttekintése van hazánk viszonyai felett, remélheti-e, hogy ez az állam, mostani állapotában képes volna ellenállni egy erős, az államot alapjaiban megrázkódtató lövésnek, mely előbb-utóbb be fog következni?

A nemzet eddig téltlenül állott a veszélyekkel szemben s e tétlenség csak szaporította a veszélyeket. E tétlenségnek meg kell szünnie, ha fenn akarjuk tartani

a magyar államot. Az államnak végre actióba kell lépni, meg kell kezdenie a nagy tervszerű küzdelmet, hogy meghonosítsa a rendet s megszilárdítsa önmagát.

De a magyar állam, mai közigazgatási szervezettel, nincsen a küzdelemre szervezve. Ez a közigazgatási szervezet nem az a fegyver, melylyel győzelmet lehetne nyerni. A leggeniálisabb hadvezérnek is vere-séget kell szenvednie, ha egy rozsdás kardnál egyéb fegyver nem áll rendelkezésére. A legöntudatosabb, legszilárdabb s legerélyesebb államférfiutól sem lehet eredményeket várni, ha az állam nem adja kezébe a cél elérésére szükséges eszközöket.

A most fennálló közigazgatási szervezettel a legnagyobb államférfiú legszebb politikai eszméje halvaszületett gyermek, a legszilárdabb elhatározás nem válhatik tétté, a legnagyobb erély tehetetlen és béna, sőt az ily szervezet lehetlenné teszi a valóban hivatott államférfiut, mert az ily államférfiú bele sem fog a küzdelembe a megfelelő eszközök nélkül.

Nekünk tehát meg kell változtatnunk közigazgatásunk szervezetét, nekünk oly közigazgatási szervezetet kell alkotnunk, mely a magyar állam céljainak s az ország viszonyainak megfelelő; melyben a feladatok oly módon legyenek felosztva, hogy egy tényezőnek se jusson több, mint a mennyit az eddigi tapasztalatok szerint elbir, s melylyel az állam megszilárdítására irányzott egységes, nagy szabásu, tervszerű működéslehetőséges.

Államunk szervezetében a végrehajtásnak a közigazgatás terén három tényezője van. A kormány, a törvényhatóság mint középhatóság s a község.

A kormány a végrehajtás összesége s az állam egységének képviselője s érvényesítője a végrehajtásban.

Ott, hol a viszony az államélet egyes tényezői között normális s a kormány a törvényhozás többségével harmoniában van, ott a kormány, mely a törvényhozás többségéből ered, ezen többség politikai elvei s törekvései szellemében fogja vezetni a végrehajtást. A kormány tehát a nemzet életéből merített reális politikai alapeszme valósítója az állam nagy eszközeivel, ő hatja át szellemével az egész végrehajtási organismust. A kormány maga közvetlenül nem hajt végre semmit, de végrehajtat s örökdi a felett, hogy a helyi viszonyok sokféleségében a végrehajtás az általa képviselt szellemben történjék s a végrehajtásban az eljárás egységes jellege fenntartassék. A kormány ezen nagy functiójában, habár eljárásáért felelős a törvényhozásnak, még sincs a törvényhozásnak alárendelve; a legroszabb esetben koordinálva van s tényleg még az sem egészen.

A törvényhozás az állam akaratának, a kormány az állam cselekvésének organuma. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a kormánynak nincs más hivatása, mint a törvények pusztá végrehajtása. A kormány a törvények végrehajtásának módját utasításaival meghatározza, de kétségtelen joga az is, hogy oly viszonyokra nézve, melyeket a törvényhozás törvény által nem szabályozott, a törvény általi intézkedés hiányát utasításaival, rendeleteivel pótolhassa addig is, míg a törvényhozás ez irányban intézkedik. De a kormány ezenkívül a törvényhozás nagy tényezője is, a mennyiben törvénynyé nem válhatik az, a mihez a kormány (míg kormány) beleegyezését nem adja, s nevezetes szerepe van a kormánynak a törvényhozásban az által is, hogy normális parlamentáris viszonyok között, hol a kormány a törvényhozás többségének vezéréből alakul, tényleg vezetője a törvényhozásnak, s a törvény-

hozás működésének azt az irányt adja, mely az általa képviselt politikai alapeszmének megfelel.

A kormányhatalom megtestesülése a miniszterium. A mi a mi miniszteriumunkat illeti, nagyon alaposak lehetnek azon megjegyzések, melyek belső szervezete hiányaira vonatkoznak. A teendőknél az egyes miniszteriumok közötti felosztása, az ügyek elintézésének módja bizonyára sok czélszerű javítást kíván s a miniszteriumok belső szervezete czélszerűbb is lehetne. De az is bizonyos, hogy a miniszteriumok legkövetesebb szervezete sohasem lesz képes pótolni azt az erőt, melyet a nemzet reális szükségleteinek kielégítésére irányzott öntudatos, határozott törekvés, a nemzet reális viszonyaiból merített politikai alapeszme kölcsönöz. E nélkül egy miniszterium sem lesz képes a természetből folyó nagy hivatásnak megfelelni, sem a törvényhozásban, sem a közigazgatás terén.

Ezt az igazságot, fájdalom, nem méltatták kellő figyelemre azon államférfiaink, kik az ország kormányát vezették s vezetni hivatva vannak, s nem tulajdonítottak nagy jelentőséget annak a hatalomnak, mely az ország szükségleteinek megfelelő politikai alapeszmében rejlik. Ennek kárát vallotta az ország, kárát vallották ők magok. A nemzet elvesztette bizalmát kormányában, mert nem is tudta mit várjon tőle. Ha egy jelentékeny államférfi a kormányról lelépett, ezen esemény nem öltött rendkívüli részvétet, nem rázta meg a nemzetet, mindenki csak egy egyén bukását látta benne.

Ez nem lehet sorsa oly államférfiúnak, a ki egy nagy politikai törekvésnek szentelte életét, a ki az ország viszonyaiból merített politikai alapeszmét képvisel. A ki ily eszmével identificálja magát, az kimagas-

lik a közönséges emberek sorából, megszünik egyszerű alany lenni, hanem lesz belőle objektív hatalom, mely széles alapon áll, mely milliók lelkében vert gyökeret. Az ily emberben mindenki többet lát egy egyszerű egyénnél, az ő sorsa egy eszme sorsa, az ő diadala egy eszme diadala, az ő bukása egy eszme bukása. Csak az ily emberek válnak valódi történelmi alakokká, mert nemzetök fejlődésének egy stádiumát képviselik. Csak az ily emberek lehetnek nagy ragaszkodás tárgyai, csak az ily emberek hathatnak milliók kedélyére s ragadhatnak magokkal egy nemzetet. Az ily emberek rendszeren fényes eredményeket, nagy tetteket fűznek nevékhöz, de még bukásukban is a nagyság dicsfénye övezi őket körül.

A politikai alapeszme tehát élető eleme minden kormányban, ez ad neki erőt és tekintélyt. De a mi az alapeszme valósításának sikerét biztosítja, az az erős elhatározás s azon eszközök gondos megválasztása s kiméletlen alkalmazása, melyek a cél elérésére szükségesek, vagy más szavakkal, oly gépezet alkotása, mely a politikai alapeszme valósításának alkalmas eszköze lehet.

A mostani kormány dicséretes buzgalmat és sok jó akaratot tanúsít közigazgatásunk rendezése körül. Jelét adta ezen jó akaratának az által, hogy több törvényjavaslatot nyújtott be a törvényhatóságok új felosztására vonatkozólag.

Nem szenved kétséget, hogy kisebb sz. kir. városok bekebelezése, melyet az 1870-ki törvényhozás gyöngesége megkísérteni nem mert, vagy nagyon apró vagy tizenhét különálló részből álló megyék megszüntetése, nagyon czélszerű intézkedés. De másrészt el kell ősmerni azt is, hogy a közigazgatás gyökeres javítását nem

várhatni tőle egyszerűen azért, mert a területi felosztás kérdése a közigazgatási szervezettel nem áll organicus összefüggésben.

A legrosszabb területi felosztás mellett ugyanis képzelhető jó közigazgatás s a legjobb felosztás mellett a legrosszabb közigazgatás lehetséges. Ha a térképen a legszabályosabb alakú közigazgatási területeket fogjuk kiczirkalmazni, ezeknek a legjobb központokat fogjuk kijelölni, a közigazgatás még is csak rossz lesz, ha azok, a kikre ezen szépen kikerekített törvényhatóságokban a közigazgatás feladatai lesznek bízva, nem fognak érteni a közigazgatáshoz.

A kormány javaslatai tehát nem hatnak be elég mélyen közigazgatásunk bajaiba, nem érik el a baj gyökerét.

Közigazgatásunk javulását csak organicus intézkedések idézhetik elő. Azért minden öntudatos kormánynak az a legfontosabb feladata, hogy megváltoztassa s nagy politikai célok valósítására, képessé tegye közigazgatásunk szervezetét.

XIV.

A mint az ember a kormány sphaeráját elhagyja, azonnal az önkormányzat országába jut, azonnal a megye határát érinti, mely középhasóság és önkormányzati testület, az állami közigazgatás közvetítője s a megyei helyi közigazgatás organuma, melyre a pénzügyi, igazságszolgáltatási s néhány közoktatási teendőn kívül minden közigazgatási feladat van bízva oly joggal, hogy ezen feladatok valósítására legjobb belátása szerint s nem korlátozva a képesség tekintete által sem, jelölhesse ki s választhassa meg az egyes közegeket.

Hogy a megyék mikép feleltek meg ezen szép hivatásnak, azt tudjuk. Hogy közigazgatásunk mély súlyedése szükségképi következménye a mostani megyei szervezetnek, arról is meggyőződünk. Az egyszerű, de szigorú következtetés tehát most már nem lehet más, mint az, hogy a megyei szervezet oly alakban, a mint azt a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény megállapította, nem hagyható meg.

Annak oka, hogy a törvényhatóságok, különösen a megyék, mai alakjokban nem lehetnek sem a jó közigazgatás, sem az állam consolidációjának eszközei, — a mint már többször említettem — abban rejlik, hogy nincs meg bennök a képesség, a közigazgatással, mint

önálló szakmával kizárólag foglalkozó, öntudatos, képzett közegeket biztosítani s nevelni a közigazgatásnak, s hogy a mostani szervezet mellett megtörténik s hovatovább még nagyobb mérvben meg fog történni az, hogy sok törvényhatóságokban az állam nyílt ellen-ségei kezébe jut a hatósági hatalom.

Ez az állapot tehát nemcsak közigazgatásunk javulását akadályozza meg, hanem a magyar állam consolidációját is. Ezen a bajon tehát gyökeresen kell segíteni s az a szerencse, hogy a gyógyszer kezünkben van, nagyon egyszerű s csak szilárd elhatározással s félretéve az elfogultságot s előítéleteket, kell alkalmazni.

Az állami közigazgatás kezelésére hivatott közegek választását nem szabad a megyékre bízni, hanem ezen jogot az állam kormányára kell ruházni.

Tudom, lesznek sokan, a kik azt fogják mondani, hogy nagyon rövidlátó ember lehet az, a ki nagy eredményeket vár attól, ha nem a megye választja a tisztviselőt, hanem a kormány nevezi ki. Mert ha áll az, hogy nálunk nincsenek a közigazgatásban jártas és kiképzett emberek, hol fogja őket találni a kormány? s ha nem képes őket megtalálni, hogy lesz tehát képes jó közigazgatást létesíteni? s nem világos-e tehát, hogy a kinevezéssel épen ott leszünk, a hol a választással vagyunk, avval a különbséggel, hogy tönkre tettük a municipális szabadságot?

Ez a megjegyzés nem volna alaptalan, ha csupán a kinevezés tényét, egészen elszigetelve tartanók szem előtt. De a kinevezés jogával a kormányra nézve annyi sok mindenféle intézkedés van összekötve, hogy ha a kinevezést ezekkel összefüggésben vesszük szemügyre,

az érintett megjegyzés nem képezhet komoly ellen-vetést.

A kormány az első kinevezéseknél, kétségkívül a meglevő elemekre lesz utalva s bizonyára nagyon érezhető lesz a közigazgatással, mint külön álló szakmával kizárólag foglalkozó egyének hiánya. De az oly kormány, mely a feladatok s a célravezető eszközök tiszta tudatával s szilárd elhatározással fog közigazgatásunk újjá szervezése nagy munkájához, a pusztá kinevezésnél nem fog megállapodni, hanem öntudatosan, tervszerűleg fog akként intézkedni, hogy az általa alkotott közigazgatási szervezetet minél alkalmasabbá tegye a közigazgatás céljainak valószínűsítésére. Minél érezhetőbb a szakismeret és képzettség hiánya azon elemeknél, melyből a közigazgatás organismusa áll, annál inkább lesz feladata a kormánynak általános, kimerítő utasítások által tájékozni, utbaigazítani a neki közvetlenül alárendelt közegeket, s ily módon pótolni az elméleti képzettség s gyakorlati routine hiányát, feladata lesz a kormánynak figyelemmel kíséreni közegeinek működését, hogy tudja, a közigazgatás melyik ágában mutatkozik a legtöbb járatlanság, rendetlenség és hiány, hol szükséges leginkább belenyulni a közigazgatás körében, hol szükséges különös rendeletek és utasítások által a közigazgatás valamely ágát az elhanyagolástól megóvni; a kormány feladata lesz, rendkívüli szigorral meghonosítani a fegyelmet, a pontosságot és rendet a közigazgatás körében s ha mindezt következetesen és erélyesen fogja tenni, ennek jótékony hatása érezhető lesz már a kormány első kinevezése folytán alkalmazott tisztviselőknél is.

De a kormány általi kinevezés legjelentékenyebb következménye az, hogy most már új erőket lehet

nevelni a közigazgatásnak, meg lehet szerezni közigazgatásunk javulásának egyedüli biztosítékát s rendszeresen lehet szaporítani azok számát, a kik a közigazgatásban kellő képzettséggel s gyakorlati jártassággal bírnak s így meg lehet vetni közigazgatásunk szebb jövője alapját.

Állítson a kormány az egyetemeken s akadémiákon tanszékeket a közigazgatás tanának, s a positiv közigazgatási jognak, töltsse be oly férfiakkal, a kik képesek ezen szakmát egész nagyságában és jelentőségében fölfogni s az ifjúban vonzalmat, lelkesedést ébresztene ezen szakma iránt, követelje mindenkitől, a ki közigazgatási tisztviselő akar lenni, hogy legalább két évet töltsön valamely egyetemen vagy jogi akadémián, tanulja ott a jog philosophiáját, az államtudományok encyclopediáját, a közigazgatás tanát, összehasonlító módszer szerint, hogy más államok intézményeivel is megismerkedjék, tanulja az ország közjogát s állami szervezetét, a positiv közigazgatási jogot, statisticát s kívánja tőle azt, hogy ezen tantárgyakból sikerrel tegye le a vizsgát. Ezután kívánjon két évi gyakorlatot valamely közigazgatási hivatalnál, azután gyakorlati vizsgát s ha a jelölt ezt is sikerrel letette, birjon qualificációval a legalsóbb hivatal betöltésére. Ily intézkedésekkel biztosan el lehet érni a czélt: a közigazgatási feladatok valószínűsítésére képes, szakmájában jártasabb és miveltebb tisztviselők számának szaporítását.

De a közigazgatási tisztviselőknek a kormány általi kinevezése meg fog menteni egy nagy calamitástól s el fogja háritani a magyar állam consolidációjának egy nagy akadályát.

Ha a magyar kormány fogja a közigazgatási tisztviselőket kinevezni, nem fog megtörténhetni az, a mi a

választásoknak tényleg következménye volt, hogy egész törvényhatóságokban oly emberekből álljon a tisztikar, kik a magyar állam legelkeseredettebb ellenségei s a hatósági hatalmat és befolyást a magyar állam decompositiójára használják fel.

A magyar kormány csak a magyar haza kipróbált hiveit fogja a veszélyeztetett vidéken tisztviselőkké kinevezni, föl fogja bennök ébresztene magas hivatásuk érzetét, föl fogja bennök ébresztene annak tudatát, hogy rájuk van bízva a magyar haza érdekeinek védelme, ők a magyar állam egységének őrei, megszilárdulásának tényezői, s hogy az ily tudattal áthatott középhatóság, ha hazafias érzelmű, hű és megbízható egyénekből van alkotva, mit tehet a közigazgatás eszközeivel a hazaellenes törekvések ellensúlyozására s megbénítására, azt nem szükséges bővebben bizonyítani.

Az mindenki előtt tisztán állhat, hogy a középhatóságok ily szervezetével egy szilárd akaratú, öntudatos, erős kezű államférfiú meghonosíthatja a rendet s a siker reményével foghat az állam megszilárdítása nagy munkájába, mert az ily szervezet a helyi érdekektől és hangulattól emancipált egész, melyen az állameszme nyugszik, mely az állameszme hatalmas képviselője. Az ily szervezetet át lehet hatni egy politikai alapeszmével s mozgásba lehet hozni egy eszme szolgálatában.

Találkozni fognak sokan, a kik aggódva fogják kérdezni, vajjon tanácsos-e oly nagy erőt és hatalmat adni a kormány kezébe? De hát nem tudják-e ezek az emberek, hogy abban a nagy küzdelemben, melyet nem kerülhetünk el, csak a nagy erő és hatalom biztosíthatja a diadalt?

Olyanok is fognak találkozni, a kik azt fogják

mondani, hogy az a fegyver, melyet a közigazgatás ily szervezetével a kormány kezébe adunk, jó szolgálatokat tehet egy hazafias, liberális kormány kezében, de nem lesz-e veszélyes ránk nézve, ha egy ellenséges, abszolút kormány kezébe jut? De hát nem volna-e esztelenség fel nem fegyverkezni a veszély idején, saját fenntartásunk érdekében attól való félelmünkben, hogy fegyverünk az ellenség kezébe juthat?

XV.

Ha a törvényhozás kimondaná, hogy a megyék nem fogják többé gyakorolni a tiztviselők választása jogát, hanem a tiztviselőket a segédszolgabirótól kezdve az alispánig a kormány nevezi ki, ez annyit jelentene, hogy nem volna többé rájuk bízva az állami közigazgatás közvetítése sem.

Ez által igen sok fontos teendő vétetnék el a megyétől, de csak olyan, mely tulajdonkép nem is az ő teendője, s melyet, az eddigi tapasztalatok szerint, nem is tudott az állam céljainak megfelelőleg végezni. Ez által a megye jelentékeny változáson menne keresztül. Levétetvén vállairól a teher, melyet el nem birt, az állami közigazgatás közvetítése, a megye most már tisztán a megyei, helyi, közigazgatási érdekek képviselője és organuma volna.

A megyei képviselet, a bizottság tagjainak számát kívánatos volna leszállítani, mert a nagy tömegek nem alkalmasak a higgadt és beható tanácskozásra. A bizottságnak elég volna egyszer egy évben közgyűlést tartani, azonban a bizottság által saját kebeléből választandó 20—24 tagból álló bizottság végezné a folyó ügyeket, melyek a közgyűlésnek lennének fenntartva s e szűkebb bizottság jelentést tenne a közgyűlésnek működéséről, tenné az előterjesztéseket, indítványokat, javaslatokat a megyei, helyi közigazgatás minden ágában, ez vizsgálná meg a számadásokat.

A megyei képviselőnek — melynek elnöke a kormány által kinevezett alispán volna — hatásköréhez tartoznék a megye vagyonának, alapítványoknak kezelése, vagyon szerzése vagy elidegenítése, kölcsönvételek, a megyei kórházak s egyéb philanthropicus intézetek kezelése vagy újak felállítása, a megyei közlekedési eszközök fenntartása feletti intézkedés, a közmunka összeírásának ellenőrzése s a közmunka váltásdíj megállapítása, a szükséges költségek megszavazása s az ezekre vonatkozó számadások megvizsgálása, a netán szükséges vizsabályozások hatósági engedély melletti keresztülvitele s a költségek felosztása, az 1848. törvény értelmében a központi választmány alakítása, az 1868. évi adótörvények értelmében a felszólamlási bizottságok tagjainak, illetőleg elnökeinek s alelnökeinek választása, egészségügyi bizottmányok szervezése, tanácskozás inség idejében az inség enyhítése módjáról, statutumok alkotása oly viszonyokra nézve, melyek sem törvény, sem rendeletek által szabályozva nincsenek, mindenféle javaslatok felterjesztése a kormányhoz oly tárgyakra nézve, melyek a megyei közigazgatás körébe tartoznak, s végre, a tanfelügyelői intézmény annyira kívánatos megszüntetése bekövetkezne s e helyett egy külön, a közigazgatási törvényhatóság organismusába beillesztett s az alispánnak alárendelt tanügyi előadó rendszeresítettnek s a megyei iskolai tanács teendői a megyei képviselőre ruháztatnának, a befolyás a népnevelés ügyére.

Hogy ezen teendők között melyek azok, a melyeket a szűkebb bizottság is végezhet: hogy a megyei képviselő határozatai közül melyiket hajtja végre az állam közigazgatási közege s milyen legyen az érintkezés módja a kormány közegei s a megyei bizottság között

ezt mind részletesen kellene szabályozni, de mindenestre úgy, hogy e két tényező folytonosan érintkezzék egymással, hogy egymást kiegészítsék és támogassák.

Annyi bizonyos, hogy azon feladatok, melyeket elősoroltam igen szép hatáskört képeznek, melyben a megye üdvös tevékenységet fejthet ki, s most már használt az által is, hogy az állami közigazgatás érdekeit nem veszélyezteti, de sőt a mint akadályozza most, úgy előmozdithatja az állami közigazgatás érdekeit az által, hogy joga levén nyilatkozni a közigazgatás állapotáról s bírálatot mondani a kormány közegeinek működése felett, ellenőrzi az egyes tisztviselőket s megakadályozhatja, hogy az új szervezet elszigetelt, a néppel nem érintkező s szükségleteit figyelembe nem vevő merev, szellemtelen bureaucratismussá ne fajuljon.

A mi a városi törvényhatóságokat illeti, azokra nézve már megérett a vélemény, hogy néhány nagyobb, jelentékenyebb város kivételével a megyékbe kebeleztesse be. Az ilyen városok, ha egy megyei közigazgatási járással egy osztályba helyeztetnének, az állami közigazgatás tekintetében nem képezhetnének kivételt, hanem ezeknek az állami közigazgatással foglalkozó tisztviselőit a kormány nevezné ki, a többit a város közönsége választaná. A mi a sz. kir. városokat illeti, kívánatos volna, hogy legalább a polgármestert s a városi rendőrség főnökét a kormány nevezze ki, a többi tisztviselőt a közönség választhatná, de mindentűtt szem előtt tartva a közigazgatási tisztviselőtől követelt képességre s jártasságra vonatkozó általános szabályokat. Különben minden városnak meg volna hagyandó az öntevékenység lehető legszélesebb köre, a tisztán helyi érdekű ügyekre és viszonyokra nézve.

A mi a községeket illeti, a községi törvény minden

doctrinarismusa mellett s számos hibái s hiányai dacára a részletekben, igen helyesen fogta föl a község természetét és hivatását. A községben a lakosság öntevékenységét nem pótolhatja semmi s csak ettől lehet várni mindent, azért az önkormányzat a községben van valóban otthon. A községi érdekek annyira helyi jellegűek, annyira aprólékosak s oly megszámlálhatatlan sokaságúak, hogy nincs az az állami organismus, mely ezen feladatokra figyelmét kiterjeszteni, valamennyivel foglalkozni s valamennyit elintézni képes volna. Itt tehát az önkormányzat ez egyedüli megfelelő célravezető forma.

Az igaz, hogy a mi községeink gyöngék, s nem képesek még teljesen megfelelni hivatásuknak. De ezen ma nem lehet segíteni s csak a jövő fejlődése hozhat javulást; de ezen hiánynak némi correctivuma a törvény czélszerű intézkedése, melylyel az élethossziglan alkalmazott jegyzőket állította fel, kiktől qualificációt követel s kik, mint a közigazgatásban jártas s értelmes emberek, érvényesíthetik befolyásukat s értelmiségőket a községek belső életében s egyszersmind megbízhatóbb organumai az állami közigazgatás körébe vágó teendőknél a községekben.

A községi törvény számos hiányait nem akarom itt elősorolni. Az ily fejtegetésnek csak akkor van haszna, ha nagyon részletes s a községi törvény hiányait részletesen fejtegetni fogom más helyen. De a fő dolog el van érve, hogy a községi törvény egészséges alapra van fektetve, s hiányai, melyeket néhány évi tapasztalás ki fog mutatni, könnyen javíthatók.

A közigazgatásnak ily módon leendő rendezése tehát elég tág tért biztosítana az állampolgárok öntevékenységének s biztosítaná egyszersmind a jó közigaz-

gatás s az állam consolidációja érdekeit is. Hogy közigazgatási szervezetünk ily átalakításának tömérdek részlete van, hogy az oly nagy munka, mely a kormány egész tevékenységét venné egy időre igénybe, hogy van ezen átalakításnak pénzügyi oldala is, mely figyelmen kívül nem hagyható, azt igen jól tudom. De mind ezen részleteket szándékosan mellőztem, mert minden figyelmet a leglényegesebb momentumra akartam összpontosítani s csak egyre akartam szorítkozni: megmutatni azt, a mi nélkül a mi viszonyaink között rendezett közigazgatás lehetetlen.

Képzelem, hogy sok igazhitű municipalista homloka mily komor s fenyegető ránczokba fog összehuzódni mindezeknek olvasására. Tehát nem kevesebbről van szó, fogják mondani, minthogy a megyék megfosztassanak a tisztviselők választása jogától; s vajjon mi marad azután a megyének? Nem mérne-e ezen intézkedés halálos csapást a szabadságra?

Az igaz, hogy a tisztviselők választása megszűnnék a megyékben s ezzel megszűnnének a tisztujtással járó zajos jelenetek s kellemes izgalmak, de annál több alkalom és idő maradna azért a zajtalan ugyan, de higgadt és hasznos tevékenységre.

S a mi a szabadságon ejtett csorbát illeti, kénytelen vagyok itt egy előítéletet érinteni, mely nálunk általános s ez az: hogy a választás a szabadsággal szükségkép együtt jár, hogy a választás mindig a szabadság biztosítéka.

A tapasztalás azt mutatja, hogy a szabadság classicus hazája lehet oly ország, hol a tisztviselőket majdnem kivétel nélkül a kormány nevezi ki, s a valódi szabadság hijával lehet oly ország, hol a tisztviselői állomásokat választás útján töltik be. S itt ismét nagyon

érdekes Angolország és Magyarország összehasonlítása az önkormányzat gyakorlata szempontjából.

Az angol county, grófság megfelel a mi megyénknek. A grófságok között terület és népesség tekintetében még nagyobb különbség van, mint nálunk. York grófság területe 284 □ mértföld 2.093,177 lakossal, Lancasteré 90 □ mfd 2.429,440 lakossal, Midlessexé 13 □ mfd 2.206,485 lakossal, Huntington grófság kiterjedése 17 □ mértföld ugyan, de csak 64,350 lakosa van, Rusland grófságnak 7 □ mértföld csak 21,861 lakossal; ez volna tehát Angolország Tornája.

A legtekintélyesebb hivatal a grófságban a sheriffé, a normannok idejében vicecomes. Hatásköre már jelentéktelen s egyike a legterhezebb hivataloknak a vele járó nagy kiadások miatt. A sheriffet a király nevezi ki a leggazdagabb földbirtokosok sorából.

A lord-lieutenant a grófsági milícia főnöke, ezt is a király nevezi ki.

Az önkormányzat legfontosabb hivatala a békebiró. Minden közigazgatási s rendőri teendő az ő kezébe van letéve s háttérbe szorított minden egyéb közigazgatási hivatal, ezen nyugszik tulajdonképen az egész angol önkormányzat a grófságban. A békebirót hasonlóan a király nevezi ki.

Ilyen békebiró van Angolországban összesen 19,000, ezek közül körülbelül 9000 tényleg működik, 10,000 tiszteletbeli, valamennyi az angol gentry elite-jéből. Rusland grófságban 7 □ mfdnyi területre s 22,000 lakosra jut 33 activ békebiró, Lancasterben 90 □ mfdre 719, s átlag minden 1000—2000 lakosra jut egy békebiró.

A békebirák hivatalos okmányai és ügyiratai megőrzésére a custos rotulorum van felállítva s királyi kézirattal neveztetik ki s igen tekintélyes hivatal.

De a békebiráknak nagy irodai személyzetre van szükségök a negyedéves és speciális ülésekben s az egyes békebirák irodájában. Az irodai személyzetben kiváló helyet foglal el a Clerk of the Peace, kit a custos rotulorum nevez ki, azután jön a Clerk of to Justices, a specialis ülések jegyzője, kit a békebirák neveznek ki; s a békebirák külön jegyzői a Clerks of Magistrates, kiket az egyes békebirák választanak maguknak.

A békebirák, mint magasabb közigazgatási tisztviselők mellett a végrehajtó rendőri közegek, a constables-k vannak alkalmazva. A High constables kerületi birák, a petty constables községi birák szerepét játszik s mindkét categoria a békebirák által neveztetik ki.

A constable ezen formája azonban kezd kiveszni, mióta a törvényhozás a fizetéses, katonailag szervezett s központosított s a belügyminiszternek alárendelt constabulary általános életbeléptetését határozta el. Ez a constabulary katonailag szervezett csendőrség, mely 27,000 emberből áll s 20 millió forintba kerül, melyből az állam 5 millió, a grófságok pedig 15 millió forintnyi költséget viselnek.

Az összes grófsági tisztviselők között csak egyet választ a közönség s ez a coroner, a kinek összes teendője abban áll, hogy a gyanus haláleseteket kipuhatolja, a talált kincseket reclamálja s a hajótörés constatalása s a tulajdonost meghatározása.

Röviden jellemezve az angol önkormányzatot, azt lehet mondani, hogy a választás joga hiányzik benne s az érintett kivétellel minden tisztviselő működése kinevezésen alapszik.

A grófsági adót, mely a grófságok közigazgatási szükségleteinek fedezésére vettetik ki, ide nem értve az

uti adót, mely maga 15 millió forintot tesz, 25 millió forintra rúg, a grófságok adófizető lakosai viselik.

S a mi a legnevezetesebb az angol önkormányzatban, hogy nem is létezik a grófságokban képviselő, mely ezen tetemes adó kivetésére s hova fordítására befolyna. A grófság kinevezett békebírói minden negyed-évben összegyűlnek s ezen gyűlések egyikén megállapítják a szükségletet s kivetik a grófsági adót az adófizető lakosság hozzájárulása nélkül. Jellemző az is, hogy ha valamely kerület fizetéses békebírót óhajt, ezt kétharmad szavazattöbbséggel elhatározhatja s fizetését (mely rendszeren 6—10,000 frt) megállapíthatja. De a kerület által fizetett békebíró a kormány nevezi ki az 5 éves gyakorlatot kimutató ügyvédek sorából.

Ezen jellemző vonásokat azért közlöm itt, hogy lássa mindenki, hogy az angol megyei önkormányzatban majdnem teljesen hiányzik a választás s hogy ennek dacára Angolországot általában a szabadság és önkormányzat mintaországának tartják.

Mi választunk mindent, a mit csak lehet. Választunk egy több száz tagból álló megyei bizottságot, ez ismét választja a megyei tisztviselőket. De azért még senki sem mondotta, hogy Magyarország a szabadság és önkormányzat mintaországa.

S ez természetes is. Mi azt tartjuk, hogy a választás joga már maga a szabadság, pedig a választásnál nem a választás a fő dolog, hanem a választás eredménye. Ez az eredmény kedvező lehet a szabadságra nézve, de lehet káros is.

Semmi sem bizonyítja ezt oly fényesen, mint a mi választásaink a törvényhatóságokban.

A választások csak meg voltak, de mi volt az eredmény? Az, hogy oly elemekre bízunk a köz-

igazgatás fontos érdekéit, a törvények végrehajtását, melyek a rend, jogbiztonság s törvény uralma helyett anarchiát idéztek elő államéletünk legfontosabb ágában.

Ezen fontos feladatok valószínűsítésére csak az képes, a ki fontosságuk tudatától át van hatva, a törvények végrehajtására csak az lehet hivatva, a ki a törvényt ismeri. Nálunk azonban a tisztviselők tudatlansága, a kötelesség érzetének hiánya azt idézte elő, hogy a törvény az ország számtalan járásában tényleg fel van függesztve, mert az, a ki végrehajtására hivatva van, a törvényt nem érti, vagy ignorálja vagy egyáltalán nem gondol az állásával járó kötelességekkel. A hol ily jelenségek oly mérvben fordulnak elő, mint nálunk, ott a választás eredménye nem szabadság, hanem annak ellenkezője, az egyesek önkénye s azt az országot, a hol az egyes nem nyeri meg az államtól az anyagi és szellemi szabadfejlődés feltételeit, a hol a hatóságok nem szigorú végrehajtói a törvénynek, a hol nem a törvény uralkodik mindenkinek felett, nem lehet mondani a szabadság országának, ha minden tisztviselőjét választja is.

Nem remélem, hogy sikerült volna meggyőzőnöm a szabadelvűség doctrinárjeit, valamint azokat sem, a kiknél a rokonszenv, ellenszenv vagy megszokás egyedüli criterium az államélet jelenségeinek megítélésénél.

De ha a rend, a szabadság érdekeire való tekintet nem győzhette meg őket közigazgatási organismusunk javaslatba hozott átalakításának szükséges voltáról, tekintsenek, ha magyarok, nemzetiségökre s veszélyeztetett nemzetiségök érdekeire s talán be fogják látni, hogy a magyar nemzetiség szempontjából a legnagyobb, legfontosabb haladás az, ha tért nyer az államban, ha

leverei elleneit, visszaállítja megingatott tekintélyét s ez az állam valóban az övé lesz.

Tegyünk le a rokonszenvről s ellenszenvről; hozzuk meg ezt az áldozatot a nemzet jövőjének. Nem magunknak dolgozunk, hanem a jövő nemzedéknek, ez ismét a következőnek és így tovább, hogy éljen e nemzet, míg nemzetek élnek Európában. S a jövő nemzedék jobban fogja magasztalni politikai bölcsességünket, ha egy compact, erős magyar államot fog tőlünk örökölni, nehány, nekünk szabadelvűnek látszó intézmény nélkül, mintha szabadelvűségünk hírét hagyjuk rá — a magyar állam nélkül.

RÁTH MÓR kiadása.

A m. kir. közgazdasági minister által rendezett statistikai és államtudományi felolvasások.

13 nagy 8-rétű tömött nyomású füzet. Leszállított ára egyszerre
rendelve 4 frt. Külön kiadásban (füzetenkint) kaphatók:

A magyar szent korona országainak államszervezete és közigazgatása. Előadta Havas Sándor. Ára 1 frt.

A statistika elmélete. Előadta Dr. Konek Sándor. Ára 1 frt.

A népszámlálás. Előadta Keleti Károly. Ára 40 kr.

A népesedési mozgalom. Előadta Dr. Barsi József. Ára 40 kr.

A mezőgazdasági termelés. Előadta Keleti Károly. Ára 80 kr.

Bányászat és ipar. Előadta Hunfalvy János. Ára 40 kr.

Kereskedelem. Előadta Beöthy Leo. Ára 40 kr.

Köz- és magánjótékonyosság, jelesen önszegélyezés és biztosítási ügy. Előadta Dr. Konek Sándor. Ára 40 kr.

Orvosi statistika. Előadták Dr. Tormay és Dr. Niemann. Ára 40 kr.

Igazságszolgáltatás. Előadta Schnierer Gyula. Ára 40 kr.

Közoktatás. Előadta Barsi József. Ára 40 kr.

Közlekedés. Előadta Hyeronimi K. Ára 40 kr.

Pénzügy és államháztartás. Előadta Matlekovic Sándor. Ára 40 kr.

Ráth Mór kiadása:

STEIN LŐRINCZ. Az államigazgatás és igazgatásjog alapvonalai. Folytonos tekintettel Angol-, Francia- és Németország törvényhozása és irodalmára. Hazai viszonyainkra és törvényhozásunkra való utalásokkal átdolgozta Kautz Gusztáv, jogakadémiai tanár. Ára füzve 5 frt. Diszkötésben 5 frt 80 kr.

KAUTZ GYULA. A társulási intézmények a nemzetgazdaságban. A m. tud. akadémia által a nagy Fáy-díjjal koszorúzott pályamű. Diszes nagy 8-r. Ára füzve 3 frt 60 kr. Angol diszkötésben 4 frt 50 kr.

GRÓF LÓNYAY MENYHÉRT. Közügyeinkről. Nézetek Magyarország pénzügyi állapotáról. (Megjelent 1873. decemberben.) Ára 1 frt 80 kr.

LÓNYAY MENYHÉRT nevezetesebb országgyűlési beszédei. (Az 1861—1865/8. és 1869/72-diki korszakból.) 46 diszes nagy 8-rétű iv 1 kötetben. Ára 3 frt.

A MAGYAR NEMZET POLITIKÁJA. Ára füzve 3 frt 50 kr. Angol kötésben 4 frt.

MILL STUART JÁNOS. A szabadságról. Angolból fordította és az előszót írta Kállai Béni. Nagy 8-r. Ára 2 frt.

MAY ERSKINE TAMÁS. Az angol parlament és eljárása. A 4-dik kiadás után átdolgozta Barsi József. 2-ik jutányos kiadás. Ára csak 1 frt. (Az első kiadás ára 3 frt volt.)

PALGRAVE REGINÁLD. Képek az angol alsóház történetéből és működéséről. Fordította Csernátony. Leszállított ára 1 frt helyett 60 kr.

KERKAPOLY KÁROLY. Publicistikai dolgozatok az 1865/8-diki országgyűlés alatt. Ára 1 frt 80 kr.

TISZA KÁLMÁN. Parlamenti felelős kormány és megye-rendszer. Ára 80 kr.

B. EÖTVÖS JÓZSEF. Reform. 2-ik kiadás. Leszállított ára 2 frt helyett 1 frt.

B. EÖTVÖS JÓZSEF. A nemzetiségi kérdés. Ára 1 frt 40 kr.

110

37 NKE EKK KTK Kari Könyvtár 2014. 4. 7.

muzeali *00071065* Könyvtár

